

ТЕТРАДКА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА 10. КЛАС

**ОТГОВОРИ НА ЗАДАЧИТЕ
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

Тема № 1
Правоговорна норма

1.

Усамотение – сам	Разрушителен – разруха
Приказка – казвам	Оптически – оптика
Заразителен – зараза	Изнемощял – мощ
Въплъщава – плът	Коронация – корона
Наподобява – подобен	Разточителен – разточен
Немарлив – немара	Образование – образован
Български – България	Мразовит – мраз
Неусетно – усет	Мътилка – мътен

2. А. редуцирано, редуцирано; Б. отворено; В. редуцирано; Г. редуцирано; Д. редуцирано; Е. ясно; Ж. редуцирано; З. редуцирано; И. редуцирано.

3. А. шейсе; Б. ша ... са; В. пластмаса; Г. потичва; Д. са; Е. фърлих.

4.

бюрò	второстепенни	характерен
учйлища	кулинария	безхарактерен
езеро	неугледен	залудо
обица	орлов	веща
променлив	фермер	неглиже
крачоли	госпожа	
запас	вечерен	

5. Самостоятелен отговор.

6. А. това; Б. разхвърляно, паднала; В. ще, ме, пък, се; Г. спориш, знаеш, какво.

7. **Примерен отговор:** Хумористичният ефект се поражда от неправилната редукция на гласната е в и, което е диалектна особеност на варненския говор. Това променя смисъла на думата „седни“ – „сидни“.

8., 9. и 10. – самостоятелна работа.

Тема № 2

Правописна норма

1. Примерен отговор: Образованието/обучението по езика е по-скоро теоретично, отколкото практически насочено.

2. Примерен отговор: Да умее да се изразява адекватно на родния си език, да може да превключва кодовете.

3. Примерен отговор: Употребата на малки и главни букви, правописа на частицата *не*.

4. Примерен отговор: Например масовото изучаване на английски език, в който има други норми, писането на фонетичен английски в социалните мрежи, свободата на общуването в социалните мрежи и т.н.

5. Текст.

6. Димитър.

Асен	Димитър
<u>овековечавам</u>	увековечавам
<u>удохотворявам</u>	одухотворявам
буржоазен	<u>буржуазен</u>
сграда	<u>зграда</u>
<u>взаимствам</u>	заимствам
<u>поклонник</u>	поклоник
немарлив	<u>немърлив</u>
оцелели	<u>оцеляли</u>
фамилиарен	<u>фамилиярен</u>
деветка	<u>девятка</u>
перифраза	<u>перифраза</u>
<u>хипербула</u>	хипербола
уедрявам	<u>оедрявам</u>
<u>надежна</u>	надеждна

подтилкам	ПОТИСКАМ
------------------	----------

7. Недолубвам, недохранвам, недогледам.

8. Примерен отговор: Смесване на значението на двете думи – начинът на писане отразява и семантичните разлики между думите „оказвам“ (извършвам действие, означено чрез съществителното) и „указвам“ (посочвам, показвам).

9. Тая велика и жестока несправедливост ме гневеше и същевременно поощряваше към ангелска чистота заедно със световното съкровище, което също ми обещавахе красота и добро. Неподвижни, сънно отразени в реката, лежаха кулите и високите бойни стени – почиваха си призрачни и вълшебни. Как ти се искаше да литнеш като орлите в синия простор, а не можеше, освен чрез молитвите, защото само с крилата на словото лети душата във всички светове. Търсех най-силните, най-образните слова от божествен извор на езика, да облека мисли и чувства, и неусетно се усъвършенствах в звучен, сладостно следващ словоред.

„Антихрист“, Емилиян Станев

10. Едва с настъпването на вечерната прохлада той задиша по-спокойно. Отпусна се и заспа. Събуди се рано. Надзърна навън. В далечината зад кърмата потъваше в хоризонта някаква скалиста земя. Навярно беше остров Тасмания. Това име веднага му припомни романтичната легенда, която бе чул наскоро. Младият капитан Абел Тасман обичал една девойка. Обичала го и тя. Но бащата, губернаторът на Холандска Индия Ван Димен, не им разрешил да се оженят. Той дал на младежа два прогнили кораба и го изпратил да открива нови земи. Надявал се, че бурите и рифовете ще го избавят от нежелания зет. Но Тасман не загинал. Открил Австралия и я нарекъл Нова Холандия. Достигнал Тасмания, кръстил я Ван Дименова земя, а северната част на Нова Зеландия нарекъл с името на любимата – нос Мария Ван Димен. Впоследствие хората дали на остров Ван Димен сегашното му име Тасмания, наказали посмъртно коварния тъст.

„Гонитба из южните морета“, Петър Бобев

11. вкъщи; десетка; Ван Дайк; некадърен; от край до край; мерцедес; Художествено-техническият, звукорежисьор; сам-самичък; еликсир; 6-годишния, вицешампион.

12.

смелите плачат от лук.

умните плачат от смях.

дивите плачат напук.

нежните плачат от страх.

Лулу по сълзите познава.

плачът ни лицето създава.

„Лулу и характерът според сълзите“, Петя Кокудева

Тема № 3

Граматични норми

1. Примерен отговор: Правилото е създадено изкуствено, не отразява системни особености на езика, при формите за женски и за среден род липсва подобно разграничение, затруднява пишещите.

2. Примерен отговор: Недостатъчната грамотност не може да бъде аргумент за отмяна на правилото, книжовният език се различава от устната реч по това, че е кодифициран, лесно може да бъде проверена правилността на употребата му и т.н.

3. Речникът, артиста, победителят, Празникът, осъдения, Ковача, Хисаря.

4. Примерен отговор: *Мислиме* – глаголите от второ спрежение завършват с окончание *-м* в първо лице, множествено число; частицата *че* вместо *ще* за бъдеще време (*че употребим*); множествено число на глагола в първо лице, единствено число вместо единствено (*аз ловим, употребим*). Героят е шофьор и говори с характерния стил изказ на своята социална група, граматичните грешки се превръщат в средство за характеристика.

5. Примерен отговор: Десетина конници от разни посоки влизаха вече в селото. Те препускаха из кривите улички, някои влизаха в дворовете, като внимателно се оглеждаха на всички страни. Кучетата залаяха по различни места из селото и тук-таме се появяваше и бързо изчезваше между къщите някой от тия конници, блясваше ярко на слънцето саблята му или дългата му пика закачаше и разлюляваше надвисналите вейки на овошките. Селото оставаше все така безмълвно и пусто. Войниците се събраха на мегдана, запитаха нещо дядо Маринко и веднага пак така бързо се върнаха. Наскоро след това се зададе гъста и бляскава колона кавалерия.

6. Примерен отговор: Когато логическото ударение пада върху местоимението, е необходимо да се използва пълната форма. Архаизираните дателни форми се изместват от конструкция с предлог + винителна форма.

7. Кому е до плач – кому е до смях; На някои и морето им е до колене.

8. 130 кораба, 60 000 тона, 400 оръдия и 30 000 моряци.
300 рицари, 9 километра, няколко века.

9. Желая да участвам в лятната школа по вокално майсторство, организирана от ръководената от Вас фондация „Изкуство и традиции“. Възхитена съм от Вашите постижения на сцената и се прекланям пред това, което сте направили за младите таланти.

Занимавам се с музика и пеене от много време и мисля, че Вашата школа би ми помогнала да усъвършенствам своите способности.

Надявам се, че искането ми ще бъде удовлетворено, и Ви желая да бъдете здрав, активен и все така отдаден на каузата на изкуството!

10. Кръстът бил заслужен на Чаталджа през януари, а бил получен чак през лятото. Този орден аз запомних много добре – стоеше си в иконостаса. Като се зададеше голям празник, дядо ще го поизбърше, ще издуха лентичката и без да обръща внимание на

бабините погледи, ще го забодат на сетрето си. Децата се извървяваха да гледат. Много добре знаеха, че кръстът е златен, първа степен, което сигурно съответстваше на дядовата храброст. И сега го виждам: седи на пън, подгънал крак, с теслата в сухите и възлести ръце послушно сменя тънки трески. Всичко, което излизаше изпод ръцете на дядо, носеше някакъв особен белег на изящността, чистотата, точността; всичко, което съм запомнил от него, ме изпълва със синовна благодарност и си казвам, че не съм добрият потомък, иначе бих написал цяла книга. Дядо не обичаше да разказва за войната; и ако някога все пак му се наложеше, разказваше за времето, за топлата зима, за смокините, за земята, за лечението си...

Винаги, когато си дойда, се изкачвам да навестя близките си, да им се поклоня и оставя стрък полско цвете. В този благословен миг, единствен и неповторим, разбирам простата истина: нищо не е отишло напразно и нищо не изчезва напълно, и нека бъдат благословени предците, които носим в себе си.

11. Вярно: 4, 5, 7.

12. Вярно: 2, 3, 5.

Тема № 4

Пунктуационна норма

1.

- (1) обособена част – огражда се със запетаи;
- (2) ограждаща обособената част запетая и въвеждане на подчинено изречение чрез относителното местоимение „когото“;
- (3) ограждаща запетая на подчиненото изречение;
- (4) безсъюзно свързани прости изречения;
- (5) въвеждане на подчинено изречение чрез относителното наречие „където“;
- (6) ограждаща запетая на подчиненото изречение;
- (7) въвеждане на подчинено изречение чрез подчинителния съюз „че“;
- (8) комбинацията „Не беше..., нито...“ е аналогична на „Нито..., нито...“, т.е. на свързването на прости изречения в състава на сложното чрез съотносителни съюзи – пред втория (и всеки следващ) се пише запетая;
- (9) безсъюзно свързани прости изречения;
- (10) въвеждане на подчинено изречение чрез относителното местоимение „която“;
- (11) ограждащата подчиненото изречение запетая, следва съчинителна връзка, изречението е сложно смесено;
- (12) ограждащата подчиненото изречение запетая;
- (13) обособена част – обособено определение чрез изброяване;
- (14) изброени са определения, свързани безсъюзно.

2.

- А. Дебютната книга на младия поет обаче не беше номинирана.
- Б. Днес си взех чадъра, обаче така и не заваля дъжд.
- В. Той, разбира се, ще закъсне за срещата.
- Г. Разбира се прекрасно със своите съученици.
- Д. Тя изглежда прекрасно в новата си рокля.
- Е. Тя, изглежда, е решила да не взема страна по случая.

3.

- А Според мен отчаянието и усещането за личен провал водят героя към идеята за смъртта.
- Б. Разстоянията между обектите, естествено, трудно може да се преценят от тази височина.
- В. Тя се държи естествено и е внимателна към чуждите, но към своите, за съжаление, е невъздържана и рязка.
- Г. Учителят по география например прави изключително интересни уроци.

4.

- А. Писмото, което получих, изпрати мой приятел, с когото дълго разговарях за проблемите си.
- Б. Развълнуван, той я посрещна на гарата, изпълнена с хора, които очакваха своите близки.
- В. Когато мойка му го посети, без да го предупреди, той се изненада много, но с нищо не показва вълнението си.
- Г. Къщата на плажа, красива и тайнствена, беше мястото, където можеше да се усамоти и да мисли за това, което наистина го вълнуваше.

5.

- А) Не разбирам защо вършиш всичко това, след като не получаваш признание.
- Б) Забравих да проверя дали съм заключила, и се притеснявах за това целия ден.
- В) Чай ли искате, или кафе?
- Г) *Кога ще се върне, не знаех, но исках да разбера дали още ми се сърди.*

6.

Неговата голяма и бяла къща, в която живееше многолюдното му семейство, беше на лично място сред селото, виждаше се отдалече и отдалече личеше, че е чорбаджийска. Всред широкия двор, в който можеше да се смести една махала и който околоръст бе ограден като кале с бели зидове, се издигаше високо и право като стрела самотен кичест бор – единственият бор в цялата околия.

7.

Б. пет.

Хайдутите вече не продумаха на Шибиля, нито смееха да го погледнат в очите. И когато вечерта се прибраха в планината, на върха на Сините камъни между орловите гнезда, и Шибил си легна и заспа, те останаха около огъня и си приказваха. [...] Не го убиха, но избягаха от него, както се бяга от чумав.

8.

В. четири.

Отгук Кара Феиз, ядосан и потъмнял, гледаше богатите чорбаджийски къщи, пълни с тежко имане, и се чудеше какво да прави.

9.

А. Макар, че беше отговорил изчерпателно на всички въпроси, които му зададоха щеше да се успокои, едва когато видеше крайната си оценка.

- А) Макар че беше отговорил изчерпателно на всички въпроси, които му зададоха, щеше да се успокои едва когато видеше крайната си оценка.
- Б) На събранието той разкритикува предложението на своя колега само защото всъщност му завидваше.
- В) Ремонтът на магистралата вероятно ще приключи до края на годината, но ако времето е студено, ще се наложи да продължи и през пролетния сезон.
- Г) Момчето не отговори, защото, мислейки за случилото се, не чу въпроса, който му зададоха.

10.

- А. Въвеждане на авторов текст при пряка реч и цитиране.
- Б. По-силно отделяне на обособена част.
- В. Означаване на пропуснатата част в изречението (глаголът „беше“).
- Г. Отделяне на две прости изречения, когато второто конкретизира първото.

11.

- А. – Кое е туй момче – рече Индже, – твое ли е?
- Б. Изкрещи някъде лисица – стори им се, че човек се кашли; изпука някоя съчка – мислят, че иде някой.
- В. А дълбоко в дола нещо пееше – реката ли беше това? – пееше тъй тихо, тъй хубаво.

Г. Рядко беше се виждало такова страшно сборище – анадолски турци, зебеци, кюрди, даалии и капъсъзи.

Когато изречението е пояснено чрез изброяване, тирето може да се замени с двоеточие.

12.

- А) Индже остави плячката на другите – нему не му трябваше плячка.
- Б) С Индже остана само Кара Колю и дружината му – тристамина на черни коне.
- В) Очите ѝ бяха червени от плач, лицето ѝ – изкривено и грозно.
- Г) – Да се ожена – каза Шибил, – ама момите не ме искат.

Тирето служи за по-силно отделяне на обособени части, за което може да се използват запетаи.

13.

- А. Отделяне на по-самостоятелни изречения в рамките на сложното, в които са употребени запетаи.
- Б. Изреждане след обобщаващо изречение.

14.

- А. „Жени, тук, сред Джендемите – помисли си той, – и това е добра плячка!“
- Б. То бе подписано от някоя си Любица, почваше с нежности, написани на развален език, и свършваше със закана.
- В. – Назад, назад! – изкряска им той и се помъчи да се освободи. – Вие не сте мои деца! Да оберете баща си! Проклети да сте, проклети да сте!
- Г. Маргалакът се наведе над него, хвана ръката му постоя и каза:
– Я, той е умрял! Съвсем, съвсем изстинал!
- Д. Той си спомня за Пауна и за детето си и си мисли: „Най-тежкият ми грях е там. Тряба да ида и на тая страна“.
- Е. Мятаха се черни коне, лъщяха ятагани и страшни гласове, пълни с отчаяние и болка, викаха: „Убиха войводата! Убиха Индже!“.

13.

Черен гарван прелетя над тях и заграка – лош знак! Шибил не забеляза, но хайдутите се събраха накуп и си зашущаха нещо. Жена беше се изпречила на пътя им, хубава жена, а всичко това не предвещаваше нищо добро.

Мина се още някое време, стопли се повече. Цъфнаха дивите сливи, разлистиха се крушите и един ден, сред топлия въздух и сред слънцето, закука кукувица. Както беше обичай, Шибил започна да брои, за да види колко години ще живее, но после се замисли за възрастта си и му се стори, че е вече стар. Спомни си Рада и се усмихна: „Каква чудновата бърканица – мислеше си той – от жена, дете и дявол! И как всичко ѝ прилича; каже нещо – умно е, направи нещо – хубаво е!“.

И той я виждаше тъй, както беше я видял, когато държеше иглата с конеца в устата си, гледаше го и се усмихваше.

Тема № 5

Лексикална норма

1. Примерен отговор: обедняването на речта/речника на съвременното поколение; унищожаването на езика чрез прекомерното използване на чуждици.

2. Примерен отговор: Авторът има предвид „разваляне, загрозяване“ на езика чрез отказ от вникване в смисъла на думите и чрез прекомерно използване на чуждици.

3. Примерен отговор: Езикът е представен като „склад“, в който се съхраняват, но не изчезват думите, които са излезли от употреба по някакви причини, а навлизат нови. Речта обеднява, защото: 1) технологиите заменят необходимостта от знания и умения; 2) не се четат книги, а се използва интернет; 3) няма разнообразие на теми при общуването, защото съвременният живот не го изисква.

4. Примерни отговори: Употребата на думите „стартирам“ и „финиширам“ е излишно, защото, първо, не се познава значението на чуждиците и второ, има прости български думи – „започвам“ и „свършвам“.

Употребата на думата „експертиза“ вместо „умения и знания, съответстващи на дадена позиция качества“ – експертизата е анализ на специалист въз основа на проведено от него проучване, документ.

Неграмотността може да се превърне в „канон“, т.е. в норма, общоприет принцип – разбира се, авторът използва ирония чрез употребата на поредната чуждица, за да означа явлението, което критикува.

5. Примерен отговор: Думата „омбудсман“ е заемка, наложена от новата реалност, означава непозната за българския политически живот роля; българският ѝ аналог е „обществен защитник“, т.е. израз, което налага употребата на чуждата дума.

6.

А. Думите „чувства“ и „емоции“ имат едно и също значение – не се познава добре значението на чуждицата.

Б. Неправилно използване на пароними: стимулира – симулира.

В. Неправилно използване на пароними: пренася – принася, принос, приношение, жертвоприношение

Г. Неправилна употреба на предлог в рамките на израза „става въпрос“.

Д. Неподходяща за контекста употреба на израза „благодарение на“.

Е. Неправилно/неуместно използване на чуждица; „опонирам“ означава „противопоставям се на мнение, възразявам“; в случая е необходима думата „противоречат“.

7.

А. обращение

Б. контракта

В. приписа

Г. уронването

8. Примерни отговори:

Направи обръщение към аудиторията си, написа обръщение и др.

Контактът между двамата беше пълноценен; включвам в контакта и др.
Преписвам си домашното; преписвам на матурата и др.
Оронвам царевичката и др.

9.

- А. нямам идея
- Б. (Няма грешка.)
- В. впрочем/между другото
- Г. да ти задам един въпрос

10.

- А. чашата преля
- Б. си вири носа
- В. избивам рибата
- Г. свалям летвата

11.

- А. поради, заради, по причина на
- Б. няма грешка
- В. има вероятност, има опасност от
- Г. Благодарение на...

12.

- А. бях развълнуван(а)
- Б. усещам, че чувствата ни са взаимни
- В. да ни плашат, да предизвикват страх, да ни карат да се страхуваме
- Г. накара ме да се усмихна, предизвика у мен усмивка, радост
- Д. „Информация“ се употребява само в ед.ч. – обобщена информация, факти, данни
- Е. „Смисли“ се употребява само в ед.ч., макар че напоследък се среща и в мн.ч. – повече стилистично украсено.

13.

- А. Претеглям теглото на нещо; притеглям някого/нещо към себе си.
- Б. Част от произведение; отрицателен отговор.
- В. Предавам нещо (информация, вещ и др.) на някого; придавам качества, свойства, характеристики на някого/нещо, придавам си вид и др.
- Г. Оказвам помощ, подкрепя; указвам посока, начин на действие.
- Д. Образовам, давам знания; образувам, изграждам.
- Е. Човек, който има имен ден; списък от имена.
- Ж. Обсег, пространство на влияние; величина, размер.
- З. Придружители, група от хора, които прекарват време заедно; организирана дейност с определена цел, предизборна кампания и др.

14.

- А. да разгърнеш таланта си
- Б. беше посрещнат с овации и аплодисменти; с овации и бурни ръкопляскания
- В. природата е персонифицирана; в текста е използвана персонификацията/използвано олицетворението на природата
- Г. имаше резонанс, както...; получи отзвук, както...
- Д. В разказа се проследява как...; В творбата се разказва за...

Тема № 6

Редактиране на текст

1. Примерен вариант за редактиране:

Родена съм в страна, създадена в полунощ. А когато едва не умрях, тъкмо преваляше пладне.

Преди една година тръгнах от вкъщи за училище и повече не се върнах. **Прониза ме талибански куршум.** Била съм изведена в безсъзнание от Пакистан със самолет. Някои хора твърдят, че никога няма да се върна у дома, но аз вярвам с цялото си сърце, че **това ще стане.** На **никого** не пожелавам да бъде откъснат от страната, която обича.

Всяка сутрин, когато отворя очи, копнея да зърна моята стая с вещите ми, с дрехите, пръснати по пода, с наградите ми от училище. Но сега се намирам в страна, която е с пет часа по-назад от скъпата ми родина и от дома ми в долината Суат. **Моята страна обаче е по-назад не с часове, а с векове.**

Тук имам всевъзможни удобства. От всяко кранче тече вода, и топла, и студена – каквато поискаш; светло е и денем, и нощем, само да щракнеш копчето, няма нужда от газени лампи; има готварски печки и не се налага никой да носи газови бутилки от пазара. Тук всичко е толкова модерно, че има дори **сготвени ястия** в пакети.

Когато погледна през прозореца, виждам високи сгради, дълги улици, пълни с автомобили, които се движат в колони, спретнати зелени плетове и морави, чисти тротоари. Затварям очи и за миг се връщам в моята долина – виждам високите планини със заснежени върхове, **вълнистите** зелени полета и прохладните сини реки – и сърцето ми се усмихва на жителите на Суат. Мислено отивам в училището си и се срещам отново с моите съученички и учители. Сядам до най-добрата си приятелка Мониба и двете си бъбрим и се шегуваме, все едно изобщо не съм заминавала. А после си спомням, че съм в Бирмингам, в Англия.

9 октомври 2012 г. е **денят**, в който всичко се промени. **И** бездруго не беше най-прекрасният ден, защото в училище имахме изпити, макар че аз съм ученолюбива и не се плаша от изпитите, както някои мои съученички.

През онази сутрин на тясната разкаляна пресечка, близо до улица „Хаджи Баба“, пристигна обичайната процесия от ярко боядисани рикши, натоварени с по пет-шест момичета и бълващи дизелови пари. **Откакто** талибаните завзеха властта, училището ни нямаше табела и красивата месингова врата на бялата стена срещу дъскорезницата не издава с нищо какво има зад нея. За нас, момичетата, тази врата беше като вълшебна порта към необикновен свят, който си е само наш. Минехме ли през вратата, сваляхме забрадките си, както вятърът разгонва **облаците**, за да се покаже слънцето, и хуквахме по стълбите. Горещо имаше голяма тераса с врати към всички класни стаи. [...]

Повечето ми съученички искаха да станат лекарки. Трудно ми е да си представя защо някой вижда в това **заплаха**. Но отвъд портата на училището ни бяха не само шумотевицата и гъмжилото на Мингора, най-големия град в долината Суат – там бяха и талибаните, според които момичетата не бива да ходят на училище.

Училището е основано от баща ми още преди да се родя, и високо на стената гордо стоеше надпис УЧИЛИЩЕ „ХУШАЛ“ с червени и бели букви. Отивахме там сутрин, шест дни в седмицата, и понеже бях на петнайсет години и учех в девети клас, зубрех химични формули, изучавах граматиката на урду, пишех съчинения на английски с поуки от сорта на „Бързата работа – срам за майстора“ или рисувах схеми на кръвообращението.

Онази сутрин започна като всяка друга, макар и малко по-късно от обикновено. Провеждаха се изпити, затова вместо в осем започвахме в девет. И толкова по-добре, защото не обичам да ставам рано, предпочитам да си поспя още, докато петлите кукуригат и мюезинът призовава за молитва. Пръв ме будеше татко: „Време е да ставаш, *джани мун*“, казваше той. На персийски това означава „сродна душа“ – с тези думи на баща ми започваше всеки мой ден. „Само още няколко минути, тате, моля те“, промърморвах аз и се сгушвах под завивката. После идваше мама. „*Пишо!*“, провикваше се тя. Това означава „коте“, така ми казваше майка ми. В този момент разбирах колко е часът и виквах: „*Бхабхи*, закъснявам!“. В нашата култура всеки мъж ти е „брат“, а всяка жена – „сестра“. Така се отнасяме един с друг. Когато баща ми за пръв път завел съпругата си в училище, всички учители я наричали *бхабхи*, „жена на брата, снаха“. И така си останало. Сега всички казваме на мама *бхабхи*.

Спах в дългата стая в предната част на къщата, където имаше само легло и шкаф, купен с парите от моята награда за защитата на мира в Суат и на правото на момичетата да ходят на училище. На някои от полиците имаше златисти пластмасови купи, които бях спечелила като първенец на класа. Само два пъти не успях да завоювам първото място – и в двата случая ме победи съперницата ми Малка-е-Нур. Твърдо бях решила повече да не го допускам.

2. Примерен вариант за редактиране:

Исландия е уникална страна. Най-близкият й съсед е Гренландия, която обикновено се включва като част от Северна Америка, въпреки че е датска провинция. Исландия се счита за част от Европа, макар че е на 970 км от Берген в Норвегия – най-близката точка на континентална Европа. През зимата в нея не цари сковаващ студ, както може да се очаква – температурите са около нулата. Там не е и топло, затова горещите извори са толкова популярни, но има и далеч по-студени места на планетата. Именно през лятото ще забележите наистина липсата на топлина и по-скоро ще имате нужда от чадър, отколкото от слънцезащитен крем.

Има забележителности, които задължително трябва да видите, когато посещавате дадени места, дори и хиляди други хора да са се запътили натам по същото време. **В Париж например това е Айфеловата кула, докато в Исландия подобен емблематичен обект е Синята лагуна.** Тези геотермални извори са образувани наред с лавинните полета в Югозападна Исландия и тъмносиният цвят на водата, както и и парата, която се издига от повърхността сред този вулканичен пейзаж, правят преживяването необичайно и малко сюрреалистично. Даже и да сме подготвени да се потопим в горещ извор, естествената температура на лагуната може да ви стресне със своите постоянни около 40°C. Когато температурата на въздуха е под нулата, влизането в тази парна баня със стотици други къпеци се около вас е истинско исландско изживяване.

Ако Синята лагуна предизвиква възторг, гледката на някои исландски гейзери и ледници внушава смирение. С площ от 8100 кв. км Вахтнайокутъл е най-големият ледник в Европа. На места ледът е дебел почти 1006 м, а под него има няколко активни вулкана. Това води до странното явление под плътния лед на Вахтнайокутъл понякога да **изригва** вулкан. При такова вулканично **изригване** се образува така наречената *туя*. Това е много рядък вид вулкан със стръмни склонове и плосък връх, приличащ на тъмна версия на платата, които виждате в пустините на американския Югозапад... и в много от старите уестърни. Друго общо явление между Исландия и САЩ са гейзерите, въпреки че Исландия може да претендира за родина на термина: големият гейзер Гейсир. Този стълб изригваща гореща вода е дал на света наименованието гейзер от исландската дума *gjósa*, която означава „изригвам“. Според изчисленията на **неговата** активност Гейсир води началото си от XII в. и изригването **му** е изключително впечатляващо, когато изхвърли във въздуха стълб вряла вода, висок 61 м. Въпреки това този природен „артист“ си има характер и може да бъде спокоен даже по няколко години, преди да се активизира отново и да избълва пара по няколко пъти на ден. По-надежден е близкият гейзер Строкюр, чийто воден стълб е по-малко от половината от височината на големия Гейсир, но пък изригва редовно на всеки 5 – 10 мин през деня.

Исландия има два обекта, включени в Списъка на световното наследство на ЮНЕСКО, които показват стария и **новия** облик на тази необичайна страна. Националният парк „Тингветлир“ е създаден през 1928 г. и освен с природните си красоти е известен с това, че там през 930 г. е основан исландският парламент Алтинг – един от най-старите парламенти в света. Другият исландски обект от списъка на ЮНЕСКО – о. Сюртсей, е **съвсем нов остров, образуван в резултат на подводни вулканични изригвания, започнали през 1963 г. и продължили четири години.** В момента там се провеждат вълнуващи научни изследвания, за да се види как семена, растения, животни, птици и бактерии успяват да колонизират нов остров, който сега е най-южната точка на Исландия. **Така че дори и днес този интригуващ остров все още е в процес на промяна.**

ТЕТРАДКА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА 10. КЛАС

**ОТГОВОРИ НА ЗАДАЧИТЕ
ПО ЛИТЕРАТУРА**

Тема № 1

Българската литература от Освобождението до Първата световна война

- 1. Примерен отговор:** Свобода и единение; Добри Чинтулов, Христо Ботев, Иван Вазов.
- 2. Примерен отговор:** Като проблематизира важните за обществото теми; като подхранва чрез средствата на художественото слово високите ценности; като вдъхновява и мобилизира.
- 3. Примерен отговор:** А. естетическа – създава надбитийни светове, душевни преживявания, отправя към света на идеите и въображението; както се казва в текста, става „преносител и доставчик на отвъдност“; Б. патриотична – спомага за утвърждаването на националния идеал, който обединява нацията; В. етична – разкрива проблемите в обществото и утвърждава нравствен императив, който е справедлив и хуманен.
- 4.** Изразяване на лично мнение.
- 5.** Иван Вазов – „Българският език“, „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, „Опълченците на Шипка“ и др.
- 6. Примерен отговор:** Естетически извисената; „Стари“ са Вазов и Михайловски, защото са обвързани с едно друго време, вторачени са в делничното, актуалното, фейлетонното. Голям „грях“ е, че те се съобразяват с аудиторията...“.
- 7. и 8.** Изразяване на лично мнение.
- 9. Примерен отговор:** Славейков се впечатлява от чувството за усет и мяра в поезията на немския поет: „Защото знае как да подреди думите, за да не ги повтаря и поставя не там, където им е мястото; подрежда ги съобразно звученето и смисъла им, избира ги търпеливо, за да бъдат винаги точни и пълноценно да изразят чувството и мисълта на поета.“; възприема естетическия принцип на разграничаването на „моментната, спонтанна поезия“ от премислената, изваяна поезия, която е плод на усилна работа: „Поезията става истинска едва когато е направена, сътворена, изградена, обмислена търпеливо и продължително, за да излезе от мимолетността и да престане да бъде бърза реакция на видимото и битовото.“; тази тенденция не намира лесен прием у нас; светът на големите идеи, титаничните творчески усилия и големите творби с общочовешко звучене са все още маргинални спрямо доминиращата национална тема; индивидуалистичното модерно съзнание и светоусещане тепърва ще си пробива път в обществения и културния живот на нацията.
- 10. Примерен отговор:** Яворов носи в душата си наследството на големите възрожденски личности, по темперамент се родее с Ботев – четничеството в Македония го потвърждава, но в същото време е и рожба на новото време, носи едно индивидуалистично съзнание, усещане за раздвоеност и драматизъм, болезнена екзистенция, характерна за модерното сватуещане.
- 11.** Изследователска задача.

Тема № 2

„Левски“, Иван Вазов

- 1. Примерен отговор (с цитат от текста):** „Липсата на необходимата дистанция във времето е изцяло компенсирана от друга, психологическа дистанция, от авторовото съзнание, че са се сменили епохите“.
- 2. Примерен отговор:** С желанието да се изгради пантеон на героите, да се освети пътят на борбата, да се покаже, че нашият народ не е получил свободата си даром, а е дал много жертви в нейно име, и т.н.
- 3. Примерен отговор:** Да се отправя критика към настоящето, което не е на висотата на своите герои от близкото минало.
- 4. Примерен отговор:**
  - Жанрова особеност на одата: прослава на делото на Апостола.
  - Жанрова особеност на поемата: разказ за делата на Апостола/конкретни случки от неговите митарства по градове и села.
- 5. Примерен отговор:** Монологът на Левски е изграден като актьорско изпълнение – героят излиза на сцената, изпълнява монолог и слиза от нея: „Рече и излезе“.
- 6. Примерен отговор:** От една страна, „аз“-формата на изказ придава автентичност на заявеното от героя, легитимира по-убедително неговия избор. От друга страна, монологът цели да аргументира обстоятелствено този избор, да разкрие мотивите на героя да напусне манастира и да тръгне сред народа.
- 7. Примерен отговор:** Прави впечатление многократно употребеният глагол „мисля“. Това е израз на разсъдъчния подход на героя, изправен пред избор, а не на емоционален такъв.
- 8. Примерен отговор:** Външният свят е изпълнен с мъки и страдания и за да постигне вътрешен мир, човек трябва да се разграничи от него. За Левски това не е възможно, защото той е съпричастен към участта на своите братя българи. Бягството от ангажимент е егоистичен избор, с който Левски не може да се примири. Манастирът се оказва тесен за него, защото предлага индивидуално спасение на душата, а не решение на националния въпрос за съдбата на поробеното отечество.
- 9. Примерен отговор:** Бог чува повече риданията на страдащите, а не химните, които му пеят калугерите в манастирите; българската земя е осеяна с нещастници, които имат нужда от подадена за помощ ръка; не молитвата, а правилният съвет върши повече работа в трудни моменти.
- 10. Примерен отговор:** Новото, различното слово е онова, което ще предизвика революционната промяна и ще открие пътя към свободата. То е като семето от библиейската притча за сеяча, което трябва да бъде хвърлено на плодородна почва, за да даде плод. Новото слово има способността да променя мисленето и нагласите на хората, да им вдъхва вяра и надежда за по-щастливи дни.
- 11. Примерен отговор:** Героят е изцяло отдаден на своята мисия: „Девет годин той / скита се бездомен, без сън, без покой“; героят е готов на саможертва: „и с сърце порасло и за кръст готово“; героят е визионер: „в бъдещето тъмно той гледаше ясно“.
- 12. Примерен отговор:** Мотивът за борбата, за революцията като радостно събитие, веселба.

13. Примерен отговор: Библейски – Исус Христос, кръстът, Юда; митологичен – Прометей; исторически – Ян Хус на кладата, Сократ и отровата.

14. Примерен отговор:

– Идеализация: Левски е представен като пример за подражание, олицетворение на най-високия идеал за национален герой;

– уподобяване: Левски е уподобен на Христос, бесилото – на кръста, а предателят му – на Юда;

– символика: числото девет („девет годин“); образът на детето – символ на чистотата и невинността („и кат дете прост“); символният образ на семето („И семето чудно падаше в сърцата / и бързо растеше за жътва богата“).

15. Примерен отговор: Като съвременник на събитията, за които пише, лирическият говорител не може да се отстрани емоционално. Той е обзет от чувство на справедлив гняв към предателя, което е предадено с ярки експресивни художествени средства: епитети, сравнения, метафори. Клеймото на поета е толкова силно, че много години след написването на одата поп Кръстьо е смятан за предател, въпреки че историческата наука опровергава това.

16. Примерен отговор: Мотивът за словото („големите думи“); мотивът за предателството.

17. Собствен текст.

Тема № 3
„Гост“ („Под игото“), Иван Вазов

- 1. Примерен отговор:** Изберете: романът представя невярно пред западния читател бунта като забавно приключение; критиците на романа го оценяват според утвърдени клишета за историческото събитие; заради читателското очакване, че романът трябва да бъде апотеоз на българския дух, но то не е оправдано от Вазов.
- 2. Примерен отговор:** Изберете: екзотиката на българското, далечното, освободителните борби като смайващи сюжетни ходове, познатата западна схема на авантюрно-приключенския роман, интересът към литературния тип на човека извън закона.
- 3. Собствен текст.**
- 4. Собствен текст.**
- 5. Примерен отговор:** Зад високите зидове на къщите се съхранява българската идентичност, царят патриархален ред и хармония.
- 6. Примерен отговор:** Героят е човек на Възраждането – почита науката, родолюбив българин.
- 7. Примерен отговор:** Главата „Гост“ изпълнява ролята на завръзка, романът започва с пристигането на Огнянов в Бяла черква и завършва с гибелта му. Двамата герои са антиподи, които в сюжетното развитие разменят местата си и се превръщат в двойници.
- 8. Примерен отговор:** Огнянов е вездесъщият герой нарушител, наложен в различни по националност и време текстове, особено популярен в литературата на Романтизма. Градът Бяла черква със своята статичност, ред, традиции се сблъсква с чужденеца Бойчо Огнянов, човека на пътя, който се идентифицира с динамиката и нарушението на закони, представяни от разказа като вечни и справедливи.
- 9. Примерен отговор:** В главата „Новата молитва на Марка“ виждаме синовете на чорбаджи Марко като достойни българи, обхванати от революционния дух.
- 10. Примерен отговор:** Смелост, родолюбие, благородство, отворен към новото.
- 11. Примерен отговор:** Например: ясният сюжет, образът на героя нарушител, който е персонаж извън географска, времева и историческа конкретност; или всеки разказ може да се трансформира в разказ в картинки.
- 12. Примерен отговор:** Френският автор на комикси Пиер Кристен вижда в това изкуство желание да не скъсваш с духа на детството, поддържане на волния дух, прокарване на пътеки извън отъпканите коловози.
- 13. Самостоятелен отговор.**

Тема № 4

„Новата молитва на Марка“ („Под игото“), Иван Вазов

- 1. Примерен отговор:** Чрез молитвата бунтовниците се обединяват в една общност и заявяват своята съкровена връзка с Бог. Свързване със съществуващите словесни религиозни традиции.
- 2. Примерен отговор:** Революционната молитва сплотява борците и заявява сакралността на тяхното дело. Дава им сила и вяра, свързва ги със сферата на героичното и саможертвата, знак е за християнското мъченическо и героическо начало.
- 3. Примерен отговор:** Превръщането на „емблемите на християнското величие“ в част от ритуала на клетвата означава сключване на обет не само със съмишленици, а и със самия Бог (Иван Русков, „Символи и свят. Кръстът“, 2019).
- 4. Примерен отговор:** Перифраза, трансформацията на един традиционен текст в нова художествена структура, знак за необичайността на историческото събитие.
- 5. Примерен отговор:** В „Радини вълнения“ внесената от героя нарушител революционна идея е публично огласена, а в „Представлението“ революционна песен в присъствието на бея е открит израз на идеята за свободата. Новата молитва на чорбаджи Марко за България, заедно с декларацията му: „Лудите, лудите, те да са живи!“, бележат психологическата кулминация на идеята за националното събуждане и огласяват присъствието на други норми.
- 6. Примерен отговор:** Лудостта като болест (Мунчо); лудостта като театър (господин Фратю): патриотизмът е театрален реквизит, който може да бъде захвърлен – в тази театралност Вазов вижда трагическото величие на възрожденската ни история; метафоричната лудост като воля за свобода.
- 7. Примерен отговор:** „Революционният елемент“ в хорото е Безпортев, член на революционния комитет; патетичната реч на Безпортев, дързостта на роба и страхът на турчина, които предизвикват смеха на тълпата; децата, които играят на войници; килерът, превърнат в оръжейница.
- 8. Примерен отговор:** Карнавално начало присъства в масовата лудост и опиянение; пиянството на Безпортев, хорото, сватбата, веселието са изразителен образ на предстоящото. Безпортев встъпва в карнавалния образ на шута, който с действията си срещу турчина бележи победата над робския страх. Карнавалът като събитие е свързан с преобръщане на разумния ред, отричане на робското покорство и малодушие.
- 9. Примерен отговор:** Семейството на чорбаджи Марко е моделът на народа, както Бяла черква е модел на цялата страна.
- 10. Примерен отговор:** Вазовият герой е и свидетел, и тълкувател на историческите събития, превръща се в пророк на една нация (Милена Кирова). Вазов изгражда своя разказ за преображението на българското общество, опирайки се върху евангелския сюжет. Резоньор на автора.
- 11. Примерен отговор:** Мъдростта е останала, макар че с времето лудият човек се е превърнал в обект на присмех. В християнските традиции чрез безумците говори една по-висша истина, стояща над дребнавите човешки цели; безумците сочат пътя на другите („Защото мисля, че нас, апостолите, Бог постави най-последни, като осъдени на смърт; понеже станаме зрелище на света – на Ангели и човеци“ – „Първо послание на апостол Павел до коринтяните“).
- 12. Примерен отговор:** Молитвата изразява убедеността на героя, че делото е необходимо за възстановяване на свещения порядък; обръщението към Бога свързва молещия се във всеобщо единство с всички вярващи.

13. Примерен отговор: Характерно за света на Вазов е придържането към опорите на традиционния свят: дома, семейството, религията. От друга страна, бунтовното време налага загърбване на традицията, търсене на нови нравствени стойности. Този процес е дълбоко драматичен и точно Марко, героят – въплъщение на традиционните представи за ред и морал, трябва да изживее тази промяна.

14. Примерен отговор: Битовото се свързва с високите идеологически понятия на Възраждането: „свобода“, „робство“, „България“, „Балкана“, които са превърнати в клишета.

15. Примерен отговор: Двете начала на романа – епическото и карнавалното – се спояват в единна цялост. Историческият подем на времето се отразява като в криво огледало в бита. „Чичовщината“ е представена чрез конфликта между думи и дела: нищожните хорица застават в гордата поза на творци на историята (Симеон Янев), изживяват се като революционери – суетният празнодумец господин Фратю се изявява като оратор, сериозното се крие зад смешното. Господин Фратю високо прокламира „българското *liberté*“, но предпазливо, на чужд език. В момента, в който се появява онбашията обаче, страхът заменя патриотическия устрем. Двете сцени разиграват в комичен вариант историческото събитие, което предстои.

Тема № 5

„Пиянство на един народ“ („Под игото“), Иван Вазов

- 1. Примерен отговор:** Движението от ентузиазма към разочарованието и пропадането.
- 2. Примерен отговор:** Антитеза. Показват двата полюса на българското историческо битие.
- 3. Примерен отговор:** Новата социокултурна ситуация след Освобождението и новият тип публика имат нужда от нов тип изкуство, което търси отговор на въпроса кои са ценностите на новото време. Вазов, като писател, носи съзнанието на свидетел и съдник на своята епоха (Милена Цанева) и дири решение на този проблем със средствата на литературата.
- 4. Примерен отговор:** Високото ниво на авторско присъствие, изразено в главата, предава събитията от позицията на очевидец. Едновременно е показано самочувствието на Вазов като говорител на народа в „национално обобщителния характер“ (Милена Цанева) на местоимението „ние“. Превръщайки фигурата на писателя в институция, Вазов говори като философ на българската история и на българското колективно битие в Историята.
- 5. Примерен отговор:** Тези крилати фрази носят знания и представи, общи за българската езикова и културна общност, те са част от комуникативната компетентност на нейните членове, носители на памет.
- 6. Примерен отговор:** Двете глави излагат идеологическите послания на романа, изложени като пряк коментар на автора. Те представляват две противоположни картини на колективното българско битие в Историята. Централната структуроопределяща антитеза „пиянство – изтрезняване“ на романа е отчетливо представена във вътрешния диалог между главите.
- 7. Примерен отговор:** Действията на пияния Безпортев, хорото, емблематичната реплика на чорбаджи Марко („Лудите, лудите, те да са живи...“), Мунчо като двойник на Огнянов. Образът на бунта е свързан със символиката на празника, на „всеобщата веселба“; хорото, сватбата, веселбата са проекция на онова, което предстои. Опиянението на чорбаджи Марко от идеята за свободата се оглежда в пиянството на Безпортев.
- 8. Примерен отговор:** Бунтът е свързан с радикална промяна на съществуващия порядък: масовата лудост и опиянение; пролетта със символиката на природното обновление; поличбите; ентузиазмът замества благоразумието.
- 9. Примерен отговор:** Срещат се две светогледни системи: едната – модерна, представя философските идеи на Вазов за националната история, другата – свързана с метафоричния език на мита.
- 10. Примерен отговор:** Черешовото топче е смехотворно оръжие като снаряжението на Дон Кихот; поведението на въстаниците и на рицаря е отвъд здравия разум. Идеологическият образ на Априлското въстание в романа на Вазов е „умствено опиянение“, „сублимно безумство“. И Дон Кихот, и въстаниците притежават ентузиазъм, „самонадеяност, която приближава до лудост“.
- 11. Примерен отговор:** Вазов изгражда идеален образ на Априлското въстание, в който са заличени социалните разлики и противоречия.
- 12. Примерен отговор:** Вазовата метафора за всенародното пиянство поставя един до друг „цървулани и университетанти, и гугли и фесове, и калимявки и капели“, за разлика от Ботев, който рисува свят на социална несправедливост, подкрепяна от институцията на Църквата. За Вазов обаче „кръстът, сиреч духът, стоеше на първи ред“. Романът е създаден в годините след Освобождението, във време на социално и политическо

разделение на българското общество, а за Вазов пътят към изгубеното национално единство е връщането към възрожденските ценности.

13. Примерен отговор: Семантичното противопоставяне „трезвост – робство – дом“ срещу „пиянство – свобода – улица“.

14. Примерен отговор: Колоритен образ, който носи народната енергия на романа. Сватбата (годежът) на Боримечката като предчувствие за бъдещите събития, епизодът с черешовото топче, репликата, знак за непобедимостта на народа: „Ако Клисура загине, няма да загине България, я!“.

15. Примерен отговор: Както посятото семе трябва да умре в земята, за да даде плод (както в одата „Левски“), така героичната смърт на героите е гаранция за новия свободен живот на народа. Романът провижда бъдещото Освобождение, за което говори и подзаглавието му: „Роман из живота на българите в предвечерието на Освобождението“.

16. Текст.

17. Примерен отговор: На Бойчо Огнянов. Стефан Ладков е изграден като революционер и апостол, подобен на персонажите от българската литература.

Тема № 6

„Бай Ганьо се върна от Европа“, Алеко Константинов

1. Примерен отговор: Става част от противоречивия дебат за родното и съдбата на българската литература. Чрез своя колоритен герой Алеко преобръща и пародира националните митове и показва антигероичното, пошлото и бездуховното.

2. Примерен отговор: Некултурен, груб човек, използвач.

3. Примерен отговор: Творбата съдържа потенциал за катарзис и пречистване на самоидентификацията на разказвачите или читателите („Двумоделността на „Бай Ганьо“, Михаил Неделчев).

4. Примерен отговор: Разминаването между поведението на героя и ситуацията, между претенции и същност. Резултат от комичната среща на две култури.

5. Примерен отговор:

Външен вид: „Същият бай Ганьо... с тая разлика само, че си турил вратовръзка“.

Жестове: „Дръпна си той левия мустак, поизкашля се в шепа“.

Атрибути: „Бай Михале, че поемни дисагите; гледай да не ги блъснеш някъде, да не строшиш мускалите...“.

Споменаването на европейски забележителности (Пратера): „Ех, Пратер, Пратер!... Минавало ли ви е през ума какво нещо е туй Пратера! А да зема да ви разправам – не можете го разбра“.

6. Примерен отговор: Облеклото показва промяната в поведението и психологическата нагласа. Новият елемент – вратовръзката, е знак за „поевропейчването“ на Бай Ганьо, а поведението му показва чувство за превъзходство над останалите.

7. Примерен отговор: На пръв поглед разказът се води от герой разказвач, фигура, позната от първата част (Марк Аврелий) – един от веселата бохемска компания, но постепенно се въвежда всевиждащ разказвач. Ситуацията е на границата на трагикомичното, отношението е негативно и осъдително.

8. Примерен отговор: Израз на любовта на автора към родината, контраст на псевдопатриотизма на Бай Ганьо и компания. Алеко е страстен почитател на българската природа, автор на пътеписи за красотата ѝ („Какво? Швейцария ли?“ и др.).

9. Примерен отговор: Контрастната смяна на самочувствието на Бай Ганьо е въведена чрез невинната детска пародия на националния химн – от надменността му не остава нито следа. Емоционалното състояние на героя е показано чрез поредица от метафори: „превърнали в статуи“, „поразен от електрически ток“, „сърцето на Ганя падна в ботушите му“, които изразяват пълното му объркване от променената ситуация. Напрежението от неочакваната новина за падането на Стамболов е изразено с накъсани думи и изречения, действията му маскират страха зад привиден „героизъм“.

10. Примерен отговор: Бай Ганьо и компания без никакви скрупули преобръщат смисъла на адреса според посоката на новия политически вятър, подменят всяка дума с нейната противоположност и доказват пълното обезценяване на словото във всепоглъщащия вихър на политическите страсти.

11. Примерен отговор: Словото е заставено да служи на егоистични политически цели. Бай Ганьо и неговите сподвижници показват, че то може да бъде лишено от изконната си същност.

12. Примерен отговор: Бележката на автора предупреждава, че за героя Европа ще бъде „като нищо“, ще присъства в гротесково преобърнат вид. Бай Ганьо се опитва да демонстрира някакъв важен опит, който уж е усвоил в европейските страни, но използва пребиваването си в Европа, за да легализира грубите си политически манипулации, безпринципност и произвол под маската на „европейското“.

13. Примерен отговор: Понятията „народ“ и „отечество“ са обект за манипулации, възрожденските ценности са десакрализирани. Пародира се езикът на възрожденската литература – „отечество“ задължително се придружава от епитета „мило“, народът е „доблестен“.

14. Примерен отговор: Представя актуални събития – края на управлението на Стефан Стамболов, време на бурни обществени промени и политически борби. Комичното достига до остър сарказъм, в чиято основа са гражданската болка и нравствената тревога на автора. Средствата на смешното се движат между сатиричната хиперболизация, гротесковата деформация, пародията и изобличителната ирония.

15. Примерен отговор: Няма съществена функционална разлика помежду Байганьовите приятели. Бай Михал се отличава с неуместното си поведение спрямо ситуацията, Гуньо Адвокатина владее реторическите похвати на ораторското слово, което може да преобръща с оглед на политическата конюнктура.

16. Примерен отговор: Прагматизмът, арогантността и безскрупулността на Бай Ганьо ескалират в стремеж към власт. Още в първата част той намеква пред Иречек за политическите си амбиции: „Па и мене нали ми се иска – я депутат да ме избера, я кмет. Келепир има в тия работи“. Пътя към властта героят вижда в конформизма, в способността да се приспособява към всякаква ситуация, в свободното изопачаване на ценности, идеологии, принципи. От смешен и неуместен, във втората част героят се превръща в заплаха за държавността и демокрацията.

17. Примерен отговор: „Свобода, честност и любов“ са най-значимите житейски ценности, а между тях най-висока стойност има свободата. В това признание говори идеализмът на писателя.

18. Примерен отговор: Алеко тръгва към чуждите светове, воден от любопитството на пътешественика, а Бай Ганьо – от търговийката и келепира. За Алеко пътуването е свързано с жаждата за нови впечатления и познание, неговият герой е напълно безразличен към чуждата култура.

19. Примерен отговор: идеализъм – прагматизъм, алтруизъм – конформизъм, одухотвореност – бездуховност, деликатност – безцеремонност, романтична мечтателност – груб практицизъм.

Тема № 7
„Cis moll“, Пенчо Славейков

1. Примерен отговор: Преосмисляне на художествените ценности в българската литература и търсене на нови идейно-художествени насоки за развитието ѝ. Световни литературни тенденции, появата на философията на индивидуализма.

2. Примерен отговор: Бодлер, Верлен.

3. Примерен отговор: Пенчо Славейков е един от строителите на модерната българска литература, духовен водач на новото поколение творци в началото на XX век, а неговите герои от „Епически песни“ до голяма степен отразяват вътрешния свят на автора, съизмерим с великите личности – герои на поемите му.

4. Примерен отговор: Споделеното от Бетовен може да бъде прието като код за четене на творбата – Славейков пресъздава отчаянието и надмогването му от композитора, осъзнал великата мисия на твореца.

Чрез думите на своя герой в поемата Славейков изразява основните възгледи за собственото си съществуване – идеята за преодоляването на страдание като път към истинското творчество; животът на твореца се осмисля от таланта и творчеството му.

5. Примерен отговор: Чрез „европейското“ творците от кръга „Мисъл“ искат да издигнат българското изкуство до общочовешкото. Поставят си нова културна задача – след етапа на „националния патос“ в литературата, да бъдат изразени проблемите на личността в общочовешкия си аспект.

6. Примерен отговор: Например показва дълбоката връзка между езика на поезията и музиката, насочва към съдбата на великия композитор Лудвиг ван Бетовен и Симфония № 5.

7. Примерен отговор: Сблъсъкът със съдбата води до страдание и пречистване – една романтична концепция за гордата, преодоляла нещастията си личност.

8. Примерен отговор: В центъра на творбата стои жизненият път на Бетовен, който губи слуха си по жестока ирония на съдбата: „Твореца на хармонията глух!“. Темата на творбата е сблъсъкът на съдбата със свободната воля на твореца и неговата победа над предопределеното. Образът на съдбата прераста в образ на неумолимата смърт, която като „призрак“ неотстъпно следва развитието на действието в поемата. Но „човешката неволя“ в духа на Ницше се оказва необходимо условие, за да бъде преодоляна границата на ординерното съществуване.

9. Примерен отговор: Духовното възраждане според Славейков и неговия герой е постижимо единствено чрез служенето на изкуството. Символиката на възродената душа на композитора отправя към ницшеанската идея за преодоляването на човешката преходност, свързана с представата за свръхчовека.

10. Примерен отговор: Представя Бетовен като реформатор в музиката. Въвежда модернистичната идея за неразбраността на твореца от публиката, която го обрича на самота, но същевременно го води до прозрение за неговото истинско идеално битие.

11. Примерен отговор: Творбата започва с природна картина в минорна тоналност – контрапункт на душевната тревога на Бетховен. По-нататък темата за покоя и безпокойството се развива в сюжета за слепотата и прозрението за мисията на твореца. Драматичният тон на финала противостои на началото и напомня на структурата на Бетовеновата симфония с нейното хармонично въведение и финална поанта.

12. Примерен отговор: Драматични композиционни обрати. Природата и творецът; тъмнината (глухотата, слепотата) и светлината (слънцето); обществото и творецът.

13. Примерен отговор: Насочва към схващането на модернизма за музиката като висше изкуство, най-бързо стигащо до Бога. Оттук следва върховната длъжност на композитора да бъде посредник между земното и небесното.

14. Примерен отговор: За разлика от Пенчо Славейков, който търси силата на надмогналата страданияето творческа личност, Бетовен у Траянов противостои на съдбата чрез мощта на творчеството си. Неговата музика има способността да заглуши скръбта, да превъзмогне съсипните.

15. Самостоятелен отговор.

Тема № 8
„Арменци“, Пейо Яворов

1. Примерен отговор: Проявява човешка съпричастност, но и гражданска позиция, усеща драмата на изгнаниците като своя, вижда в нея отражение на българската съдба от недалечното минало. Този тип социална поезия е характерен за ранното творчество на поета, когато той е обърнат повече към света навън, отколкото към вътрешния си свят.

2. Примерен отговор: Събитията са трагични и са извор на мъчителни преживявания и емоции. Елегията като жанр отразява такива усещания и емоции – тъга, скръб, безнадеждност, затова се оказва подходяща жанрова форма.

3. Примерен отговор: В текста говори лирическият говорител, който е страничен наблюдател на драмата на арменците. Той е емоционално съпричастен – за това са показателни начините, по които ги назовава: „изгнаници клетки“, „дечица на майка робиня тревожна“, „жертви на подвиг чутовно велик“ и т.н. Лирическият говорител не просто им съчувства, но им изгражда словесен паметник на мъченичеството, увековечава тяхната страдалческа участ. В думите му се усещат и гняв, и безсилие, породени от невъзможността да им помогне по друг начин, освен като даде гласност на тяхната драма.

4. Примерен отговор: Мотивът за пиянството; мотивът за песента; мотивът за жертвата и мъчителя; мотивът за принудително изоставената майка родина; мотивът за изгнаничеството.

5. Примерен отговор: Носи временна забрава на бедите и неволите; притъпява мъчителния спомен; приспива болния дух в гърдите им; размива страдалческия образ на майката; заглушава майчиния вик за помощ.

6. Примерен отговор: Песента е „дива“, защото е събрала в себе си цялата енергия на гнева, съпротивата, непримиримостта и готовността за мъст на изгнаниците. Тя е израз на дълбоко наранените чувства за чест и достойнство на арменците, гонени от тиранина като стадо. Израз е и на решимостта им да се борят за свободата си.

Траекторията на песента може да се проследи чрез поредицата от глаголи: „подема“, „издига“, „разнася“, която показва движение и по вертикала, и по хоризонтала, т.е. песента е всепроникваща в пространството.

7. Примерен отговор: Образът на зимната буря присъства както с буквалното си значение, така и метафорично. Тя се асоциира с насъбраната енергия на гнева, бунта, съпротивата; както природната буря, може да бъде стихийна и разрушителна. Внушава идеята, че горд и свободолюбив народ като арменците няма да се примири и да се покори на чуждата агресия.

8. Примерен отговор: Думата „дружина“ означава единна, сплотена група другари, братя по съдба; тази братска сплотеност и свързаност дава усещането за топлота въпреки студа навън.

9. Примерен отговор: Тази междутекстовост показва, от една страна, приемствеността между творците, способността да влизат в диалог с творбите си. В същото време се разчита на посветения читател, който, разпознавайки Вазовите образи, да ги положи в нов, съвременен исторически контекст и да извика представата за същия тип мъченичество, независимо какви са националната и етническата принадлежност на изгнаниците.

10. Примерен отговор: Стиховете от задача 8 съдържат и анафора, която градира действията и емоциите, създава впечатление за натрупване, което крие мощен заряд.

11. Примерен отговор: Композиционната рамка затваря кръга на страданието и болката от изгубеното отечество. Тези исторически превратности са близки на българския народ, преживял не едно и две изпитания в многовековния си път, свързани със загуба на отечеството, гонения, изгнаничество в чужбина. Затова и поетът (лирическият говорител в елегията) е така спонтанно приобщен към драмата на арменците.

12. Попълване на таблицата:

Критерий	„В механата“, Христо Ботев	„Арменци“, Пейо Яворов
Кои са героите, къде се намират и в каква ситуация са изпаднали?	Героите са българи, намират се в механа, по всяка вероятност в чужбина (Румъния, където е писана творбата), прокудени от османците, завладели тяхната родина.	Героите са арменци, намират се в механа в чужда страна, където са намерили убежище от гоненията на османците, извършващи геноцид сред арменското население.
Жанр и произтичащи от него особености на творбата	Сатирично стихотворение; изобличава лъжепатриотите, които само в механата имат куража да се зъбят на тирана, но не и след изтрезняването си.	Елегия; изразява дълбока тъга и съпричастност към трагедията на арменския народ.
Художествена функция на „пиенето“ и „пеенето“ в двата текста	Пиенето и пеенето са израз на фалшива смелост и готовност за борба. Те са маска, която лъжепатриотите използват под влияние на алкохолното опиянение. Техният ефект е краткотраен и ненадежден.	Пиенето и пеенето са средство за лекуване на душата и тялото от травматичните преживявания, средство за забора на онова, което не може да бъде променено, и даване на кураж за онова, което трябва да се стори.
Черти на колективния образ, изграден в двата текста	Образът на лъжепатриотите предизвиква омерзение и насмешка. Изключително силен е ефектът от контраста – крещенето в механата и немеенето пред „народни свети жертви“. Всички тези страхливци са наречени от лирическият говорител „идиоти“.	Героите са представени като жертви, мъченици, „дечица на майка робиня“, „кат гонено стадо от някой звяр гладен“, „немили-недраги“, дружина. Те са сплотени в мъката си. Образът им е изграден в изцяло положителна светлина.
Родното и чуждото пространство в двата текста	Родното пространство е територия на мъката на народа и произвола на поробителя, но то е далече и лъжепатриотите само на думи са съпричастни със случващото се отгътък границата. Чуждото пространство е дало временно усещане за спокойствие.	Родното пространство е територия на насилието, където вилнее врагът. Чуждата страна е дала убежище на изгнаниците, но не може да изличи болката на прокудените.

Позицията на лирическият говорител в двата текста	Изобличителна, язвителна, иронична, заклеяваща, изпълнена с презрение.	Съпричастна, състрадаваща, с чувство на възхищение от стоицизма на мъчениците.
--	--	--

13. Извод: Пресъздадени са две сходни ситуации, но с противоположен знак за оценка на участниците в нея. В първия случай механата е по-скоро възпрепятстваща изявата на истинския, действителен патриотизъм, а пребиваващите в нея имитират активна гражданска позиция. Във втората творба механата е пристан, спасителен остров в океана от страдание, в който са попаднали изгнаниците, а самите те са корабкрушенци, търсещи начин да останат заедно в дните на изпитания.

Тема № 9
„Две хубави очи“, Пейо Яворов

- 1. Примерен отговор:** Експерименталност и провокативност, нетрадиционна поетическа форма, мистицизъм. Ярка творческа индивидуалност.
- 2. Примерен отговор:** Графиката внася допълнителен семантичен ефект: например читателят се пита какво означава тази форма на строфите. Стремежът на лирическият говорител към божественото и отделяне от греховността е илюстриран с темата за полета, като подредбата на думите постига синтактична и семантична многозначност.
- 3. Примерен отговор:** „Езотеричната връзка между външните форми и вътрешната същност на нещата може да бъде уловена с похвати, постижими в поетическото изображение. Трябва само да бъдат установени печелившите комбинации или съответствия, които свързват няколко сетивни усещания в един художествен символ – божествена математика, в която словесният алгоритъм докосва съвършенството на незримата и абстрактна идея“ („Българската литература“, част 3, Милена Кирова).
- 4. Примерен отговор:** В Стария завет огледалото е проекция на божествената мъдрост, с него се обозначава прозрението, проникването в тайните на сакралното. А временният земен свят е бледо отражение на божественения. Така че огледалото е границата между божественото и профанното. Светът на профанното, на „срам и грях“, на съмненията е положен в първата част на творбата, а втората част утвърждава сакралността и недостижимостта на любимата от злото.
- 5. Примерен отговор:** Музиката и лъчите на съвършената женска красота се сливат в едно цяло.
- 6. Примерен отговор:** Числото 9 се свързва със символиката на прехода. Първата част започва със стих с 12 срички и завършва със стих със 7 срички (низходящо движение). Втората част – обратно (възходящо движение). С ефекта на преобръщането се генерира връзката образ – подобие. В съзнанието на читателя се създава усещане за симетричност и хармоничност.
Чрез отрицанието на бъдещето („не ще го хвърлят върху тях“) се осъществяват обрат към настоящето и неговото утвърждаване („Две хубави очи. Музика, лъчи / в две хубави очи. Душата на дете...“). Тиретата между „музика“ и „лъчи“ са изчезнали (графически обозначена, паузата при модернистите е знак за разделението между обектите).
В света на материалното очите представят пространството на духа (Добрин Добрев), те са в неделима връзка със светлината и озарението. Лъчите и музиката отвеждат към висшата хармония на трансцендентното, а детето съчетава представите за чистота и съвършенство.
- 7. Примерен отговор:** Очите на любимата пробуждат у лирическият герой идеалната платонична любов, те са огледало на нейната красота, възплъщение на прекрасното.
- 8. Примерен отговор:** Любовта придава смисъл на човешкото съществуване, тя е възвисяваща, вдъхновяваща и облагородяваща сила.
- 9. Примерен отговор:** Булото е често срещан образ в поезията на символистите, изразяващ привидността, под които се крият истините за света. В „Две хубави очи“ булото е двойствен образ: „Образ, свързан със злото и опорочаването, със забулването като помръкване на лъчите и погубване на красотата. Но в думата „було“ има и друга смислова насока, здраво обоснована в първата част – белотата, чистотата и свята на моминското було“ (Никола Георгиев).

10. Примерен отговор: В „Безсъници“, наречени от поета „дневници на духа ми“, се борят два свята – светът на осезаемата реалност и светът на идеите, Платоновия свят на красотата. Лирическият герой на Яворов е раздвоен между „истината и лъжата“, между идеала и действителността.

11. Примерен отговор: Изповедна творба, която събира в едно вярата и неверието, щастливото извисяване и мъчителната безизходица. „Певецът на смъртта и безверието преживява истинско духовно възкресение в любовта“ (Малчо Николов).

12. Примерен отговор: Сънищата на народите може да бъдат обяснени с идеята на Юнг за колективното несъзнавано, което намира израз в символни образи в сънищата, възникнали въз основа на всеобщия културен опит. Те се коренят в миналото на народа и включват опита на нашите прадеди с универсални идеи като Бог, майка, земя, родина и т.н., които се предават от поколение на поколение. Яворовата поезия е „еманацията на българската колективна душа“ и нейния трагизъм (Гео Милев), докато Вазовото творчество пресъздава нейния стоицизъм.

13. Текст.

Тема № 10
„В часа на синята мъгла“, Пейо Яворов

1. Примерен отговор: По-скоро металитературността в писмото е по-късна, опосредствана.

2. Примерен отговор: Ритуализираното поставяне на лирическия „аз“ до прозореца е архетипна ситуация, която отправя и към други творби на Яворов.

3. Примерен отговор: Пролетта и утрото са алегии на началото на човешкия живот, осмислен като вечен кръговрат в творбата.

4. Примерен отговор: В Стария завет огледалото е проекция на божествената мъдрост, с него се обозначава прозрението, проникването в тайните на сакралното. А временният земен свят е бледо отражение на божествения. Така че огледалото е границата между божественото и профанното – светът на профанното, на „срам и грях“, на съмненията, е положен в първата част на творбата, втората половина утвърждава сакралността и недостижимостта на любимата от злото.

5. Примерен отговор:

Мъгла – победата на силите на смъртта, на хаоса, на злото; тук – часът на печалната равносметка, на съмненията и отчаянието.

Прозорец – границата между живота и смъртта, тук и „отвъд“.

Буря – олицетворява Страшния съд, житейските страдания.

Слънце – битийното наказание, отредено на хората след първородния грях.

Сън – другото битие на духа, смъртта.

Спомен – тягостен и нежелан, знак за абсурда на съществуването.

6. Примерен отговор: „утрината тяхна“ – „пролет“ – „Извършва слънцето заклетия си ход“, „прежурия“ – „вечерен хлад“, „вечерна позлата“ – „оня час на синята мъгла“ – „лека нощ“.

7. Примерен отговор: Осъзнава света и човешкото съществуване като лишени от рационална цел или смисъл. Житейските търсения на човека завършват без отговор. Изпепеляващото слънце е наказание, свързано със символиката на битието и отредено на хората след първородния грях. То участва в символната картина на съществуването с неговите големи разочарования („Символите в творчеството на българските символисти“, Добрин Добрев).

8. Примерен отговор: Гледането през прозореца е поглед към света, към битието изобщо, в което се разиграва безсмисленият театър на абсурда. Душата се рее „отвъд / сребровъздушните стени на кръгозора“, предстоящият край изгонва от съзнанието всичко маловажно и остават мъдростта и тъгата на узнаването.

9. Примерен отговор: Непознаваемостта и враждебността на света, разбиран като кошмарен хаос от непознати космически сили и тъмни човешки импулси, стават в

поезията на Яворов основа на възприятието за света. Враждебността на света обрича поета на самота, на размисъл над „въпросите, които никой век не разреши“ (Стоян Илиев).

10. Примерен отговор: Символиката на завесата е свързана според Добрин Добрев с невъзможността духът да влезе в досег с великата тайна на битието. Във „В часа на синята мъгла“ означава и приближаващият край, границата между тук и отвъд.

11. Текст.

12. Примерен отговор: Възрастни, които от висотата на своя опит изразяват тревогата си за децата.

13. Примерен отговор: Отразяват екзистенциалния опит на лирическите говорители, чието знание за света носи печал, както е казано в Библията.

14. Примерен отговор: Финалните стихове са свързани с визията за бъдещето. У Вапцаров представата за бъдещето е идеален свят на социална справедливост и радостен труд.

16. Примерен отговор: В стихотворението на Яворов е изразена идеята, че човешкият живот е само път към смъртта и това обезсмисля всички човешки усилия. „Сврхземните въпроси“ нямат отговор: „Що иде тук – и кой отива там, – отвъд / сребровъздушните стени на кръгозора?“. Вярата в бъдещето е екзистенциална опора на съществуването в света на Вапцаровия лирически герой.

Тема № 11

„Да се завърнеш в бащината къща“, Димчо Дебелянов

1. Примерен отговор:

Идеята за двумирието – направлението се опира на Платоновата идея за две действителности: висшата реалност, на която душата принадлежи и към която се стреми, защото това е родината ѝ, и материалния свят, света на предметното, временното, тленното, представян като затвор за душата.

Основни сюжети – душата, идеалното у човека, е пленница на света. Около този основен сюжет се разгръщат символистичните творби. **Тъгата, меланхолията, унинието, умората, изчерпаността** – тези усещания на лирическия „аз“ са резултат от идеята за „заточената в несъвършеното душа“ (Бодлер).

Изкуството като мост към идеалния свят – езикът на поезията чрез асоциативността, алюзията, символа, музикалността трябва да препраща към идеалната действителност, а не да отразява материалния свят

Отказ от миметичност – символистичната творба не отразява материалната реалност, а е „търсене на словесните, мелодични и звукови съответствия на Душата и Божествената хармония“.

2. Примерен отговор: Страданието, самотата, отчуждението, усещането за незначително и безсмислено съществуване, изгнанието в света, припомняне/бленуване на изначалната хармония, бленуване за истинската родина на душата.

3. Примерен отговор: Ключов е библейският сюжет за Грехопадението и за прогонването на човека от Рая, защото изразява основната идея на символизма за „заточената в несъвършеното душа“ и „обяснява“ бленуването/припомнянето на изгубения Рай – истинската родина на душата.

4. Примерен отговор: Припомнянето/бленуването „предоставя утопията на един въображаем изход от непоносимата реалност на сгрешеното битие“, то е възможност за преодоляването на страданието, самотата, усещането за неудовлетвореност. Чрез въображаемото пребиваване в „родината“, в Рая, душата преодолява усещането за изгнание в материалния свят. В текста на Дебелянов чрез припомнянето героят се връща към родното, за да компенсира самотата, отчуждението, умората от безсмисленото и безцелно съществуване, за да постигне жадуваната утеха и хармония.

5. Примерен отговор:

„Майце си“, „Обесването на Васил Левски“

Елегията е лирически жанр, който се обвързва тематично със загубата, раздялата, смъртта и други мотиви, стоящи в основата на скръбните преживявания. В творбата на Дебелянов безвъзвратно са изгубени родното – домът, „майка и родина“, хармонията, щастието, добротата и милостта, състраданието и опрощението, героят е обречен на самота, отчуждение, странстване в света.

6. Примерен отговор: Текстът е изграден от три части – две части съответно по 8 и 10 стиха и едно двустишие. Първата част представя въображаемото движение от света към дома, прехода от чуждото към родното. Втората част представя пребиваването в интимното пространство на „стаята позната“, бележещо духовното завръщане към ценностите, които героят е изгубил в света. Финалното двустишие е поанта на

произведението, то осмисля припомненото като „напрасно“, а човека – като „печален странник“ в света.

7. Примерен отговор: Родно – чуждо; дом – път/свят; завръщане – скитничество, странстване; нощ (на завръщането, на хармонията, на умиротворението и смъртта) – дни (на монотонното безцелно съществуване, на умората от земното битие); хармония, радост – умора, печал, скръб; настояще – спомен/мечта; вина – опрощение, и др.

8. Примерен отговор: Конкретният текст не дава превес нито на едно от посочените значения на „ти“-формата, а ги оставя да си взаимодействат. С оглед на внушенията на текста и на ситуацията на лирическият герой – самота, отчуждение, скитничество, на преден план са изведени диалогично-монологичната и надлично-обобщителната форма. Чрез последната „азът“ говори на себе си или обобщително, за всеки човек. Поантата на текста е в 3 л., ед.ч. – тук лирическият говорител се дистанцира от собствената си ситуация, „отчуждава се“ от личната си съдба. Това е знак както за поредната степен на обобщителност на текста, така и за опит за отчуждаване от болката на „напрасното спомняне“.

9. Примерен отговор:

„странник“, „гостенин“ – човек без дом, без свое място в света, човек чужденец; „кат бреме хвърлил черната умора, / що безутешни дни ти завещаха“, „морен поглед“, „скръбни и нещастни“, „печален странник“ – битието като скиталчество, страдание, умора, печал.

10. Примерен отговор:

Аргумент: Използваното понятие „гостенин“ означава, че героят не може напълно да се приобщи към дома или че не вярва, че завръщането му – във физическия или в духовния смисъл на думата – е възможно. Това се потвърждава и от поантата на текста, в която лирическият говорител се самоопределя като „печален странник“, чийто блян по завръщането е „напрасен“.

Контрааргумент: Квалификацията „гостенин“ се появява в първата част на текста, която коментира прехода от света към дома, от външното пространство на отчуждението, самотата, умората от битието към интимното пространство на дома. Прекрачил прага на дома, героят вече не е „странник“ и „гостенин“, защото се приобщава – макар и в бляновете си – към съкровени ценности, към хармонията в битието.

11. Примерен отговор: Противопоставянето между „безутешните дни“ и вечерта на завръщането е противопоставяне между битието като страдание, нещастие, скръб, „черна умора“, скитничество и небитието, свързано с хармония и пълнота. Нощта в Дебеляновата елегия означава смъртта като абсолютен покой, като приобщаване на човека към тишината на отвъдното.

На означаването на битието чрез частите на денонощието (както е и в „В часа на синята мъгла“ на Яворов) е облежната и метафората „аз дойдох да дочакам мирен заник, / че мойто слънце своя път измина...“, означаваща копнежа на героя по покой и умиротворение.

В „Хаджи Димитър“ вечерната фолклорно-митологична картина измества дневната „реалистична“ версия на враждебната природа, на умирация самотен в страданието си герой. Тук той е сред природата дом, приласкан, обичан, смъртта му е смислена, красива, привлекателна – чрез образа на самодивата, „мила, засмена“ (също и в „До моето първо либе“ – „и смъртта ѝ там мила усмивка, / а хладен гроб сладка почивка!“).

12. Примерен отговор: „[В] бащината къща“ – „в двора“ – „на прага“ – „в стаята позната“ – „в старата икона“.

Въобразеното завръщане е представено като движение от света към дома, от пространството „вън“ към интимното „вътре“ (двора, прага, стаята), но и от материалното измерение на „бащината къща“ към идеалното, духовното, святото, защото център на света на героя е „старата икона“ (свързана с образа на майката чрез названието „старата“), т.е. завръщането е припомняне на духовните ценности, приобщаване към Смисъла.

13. Примерен отговор: Образът на майката е носталгично обаятелен, тя е част от един патриархален свят, от света на детството и невинността, който за лирическият „аз“ е базвъзвратно изгубен. Епитетът „старата“ е знак не толкова за възрастта на майката, колкото за „старостта“ на времето, което тя олицетворява. Модерната душа търси, но не намира в нея усещането за покой и безметежност, тъй като те вече са невъзможни.

14. Примерен отговор: Финалното двустийно потвърждава смисловото „отместване“, което текстът осъществява постъпателно от самото начало – героят не се връща към някакъв патриархално-родов порядък, който модерният човек е изгубил, а се стреми към Дома като идеално място на универсалните човешки ценности, към истинската родина на Душата, към света на хармонията и смисъла. Текстът не толкова припомня, колкото мечтае, домът, родината са не само спомен, а и непостижима цел. Ето защо и образът на майката измества бащината фигура, а завръщането в бащината къща е преосмислено като „напрасно спомняне“ на „майка и родина“. Родината е базвъзвратно изгубеният Рай, а печалното странстване – участ на човека чужденец.

15. Примерен отговор: Персонификация на дома в двете стихотворения е майката и героите свързват завръщането с нея; фигурата на бащата и в двата текста е на втори план – в Дебелянова елегия присъства само чрез определението „бащина“, а в Ботевата удвоява жестовите на героя след ключовата метафора „в прегръдки твои мили да падна“: „Баща и сестра и братя мили / аз да прегърна искам без злоба“.

И двамата герои са скитници – „скитник ходя злочестен“, „печален странник“. Напуснали дома, далеч от него, те са нещастни, неудовлетворени и изпитват чувство за вина, която не е ясно мотивирана, защото не разбират причините за участта си, за злочестината си.

В двете творби майката персонифицира ключови християнски ценности – в Ботевата е свързана с вярата, надеждата и любовта, а в Дебеляновата олицетворява милосърдието, добротата, прощката. И в двата текста единственото същество, което може да разбере героя, е майката. Загубил вярата, надеждата и любовта, Ботевият герой продължава да говори на/с майка си, а за Дебеляновия герой говоренето на майката и на иконата е идентично.

Разочарованието и вината, разкаянието и желанието за изкупление се свързват с майката. В Ботевото произведение: „Много аз, мале, много мечтаях / щастие, слава да видим двама... / но за вси желби приготви яма“, „в прегръдки твои мили да падна“, а в Дебеляновото: „плахи стъпки“, „и сложил чело на безсилно рамо, / да чезнеш в нейната усмивка блага / и дълго да повтаряш: мамо, мамо...“.

16. Примерен отговор:

Прилика: И двата текста противопоставят на настоящето на героя спомена/бляна за Дома – идеално пространство на хармонията и смисъла, които героят е изгубил.

Разлика: В „Помниш ли, помниш ли...“ домът се свързва с мотива за пребиваването на човека в Рая, а образът на родното е препратка към Райската градина, което означава, че участта на човека е епизод от биографията на лирическият герой, че припомнянето на детството е припомняне на детството на човечеството – състоянието преди Грехопадението.

Различни са и начините на изграждане на пространството – в „Помниш ли, помниш ли...“ се настоява на отвореното пространство на „тихия двор в белоцветните вишни“,

на „шъпот и смях“, на „хорът на ангели“, т.е. на връзките с идеята за Райската градина, а в „Да се завърнеш в бащината къща“ ключов е мотивът за завръщането като движение от света към Дома, от чуждото към родното, от материалното към духовното, от „бащината къща“ към Светая Светих на душата.

17. Примерен отговор: И двата текста се опират на припомнянето, чиито граници се размиват в бленуването, мечтата; и двата текста се усъмняват във възможността на завръщането към изначалното състояние на блаженство („О, скрити вопли на печален странник, / напразно спомнил майка и родина!“; „жалби далечни и спомени лишни“, „Сън е бил, сън е бил тихият двор, / сън са били белоцветните вишни!“).

„Помниш ли, помниш ли...“ се усъмнява не само във възможността на завръщането, но и в самата истинност на спомена: „Сън е бил, сън е бил тихият двор, / сън са били белоцветните вишни!“.

Тема № 12

„Гераците“, Елин Пелин

1. Примерен отговор: Патриархалното село е социална алтернатива на модерната българска държава. „Наивният колективизъм“, свързан с патриархалното село и въобразен като национално качество, е противопоставен на модерния индивидуализъм на личността. Патриархалното село се свързва с основни черти на националния характер, така че краят му се преживява като криза на националния дух, на уменията на българите да живеят в мир помежду си и в хармония с природния ред.

2. Примерен отговор: Наивен колективизъм – модерен индивидуализъм

3. Примерен отговор: Загиването на патриархалното село; пречупените съдби на герои, които са преживели трагичния срив: обезродени, осиротели селски чеда, изгубили сигурността на домашния уют, попаднали сред студените нрави на големия модерен град и т.н.

4. Примерен отговор: В литературата катастрофата на традиционното село е интерпретирана като катастрофа на целия български свят.

Това, което умира, не е конкретен вид (предмодерна) организация на селската общност, а духът на самата България, уменията на българите да живеят в мир помежду си и в хармония с природния ред.

4. Примерни отговори: Действието се съсредоточава върху историята на рода, т.е. върху ограничен кръг герои – семейството на Гераците. Не са въведени допълнителни сюжетни линии, не са индивидуализирани съеляните на Гераците.

Светът е видян в съчетанието между покой и промяна – като съставен от множество сходни състояния и от единични събития; между състояние на повторителност и предвидимост и динамични събития, които ще разрушат първоначалното привидно равновесие.

Гледната точка на повествователя се движи от задушевна единичност и близост към широка обобщителност и символност, образите и представените събития са конкретно-достоверни, но и „притчово“ обобщителни.

5. Примерен отговор:

Родовото име в заглавието отпраща към митологичното мислене – „герак“ е преди всичко царска птица, маркирана с положителни стойности. Мощният орел, сокол, ястреб са свързани със световното дърво, но от друга страна, името се асоциира с хищническите и грабливи значения на „ястреб“.

6. Примерен отговор: 1) В повестта „Гераците“ епическата дистанция спрямо описвания свят е много по-малка, отколкото в романа; 2) светът в „Гераците“ не е така детайлизиран и конкретизиран, както в романа.

7.

1. Смъртта на баба Марга.
2. Неочакваното завръщане на Павел.
3. Дядо Йордан се съгласява да даде пари на Павел.
4. Кражбата на скритите пари на Герака.
5. Побоят над Божан.
6. Подялбата на имота.
7. Опитът на Елка да се самоубие.

8. Смъртта на Елка.
9. Петър отвежда Захаринчо в града.
10. Отсичането на стария бор.
11. Смъртта на дядо Йордан Герака.

8.

Петър отвежда Захаринчо в града – епilog.

Смъртта на Елка – развързка.

Кражбата на скритите пари на Герака – кулминация.

Неочакваното завръщане на Павел – завръзка.

Представянето на главните герои – експозиция.

9. Примерен отговор: В образа се съчетават различни, дори противоположни качества, които поне привидно взаимно се уравновесяват. Герака е „надарен с ум практичен и с търговски способности“, „малко скъперник“, но с „меко и добро сърце“, помага на хората. Спечелените пари и издигнатото му положение в селото не са пречка да поздравява „всички братски“, да помага. Дядо Йордан е „най-заможният човек в селото“, „пръв човек“, но „всички го обичаха и почитаха“. Родовото име отпраща към митологичното мислене – геракът е преди всичко царска птица, маркирана с положителни стойности. Мощният орел, сокол, ястреб са свързани със световното дърво, но от друга страна, името се асоциира с хищническите и грабливи значения на „ястреб“. Името Йордан, както и имената на синовете, препращат към християнския морал. Тоест и в името са налице вътрешни противоречия.

10. Примерен отговор: Сюжетът преобръща християнския „проект“ на родителите, вложен в имената на децата им – Петър и Павел са апостоли на Църквата, Божан би трябвало да е човек „на Бога“. Синовете обаче се отдалечават от християнските ценности, а най-отдалечен от Бога е тъкмо Божан.

Всеки от синовете наследява качества на бащата, но те не се уравновесяват взаимно, както е при дядо Йордан, а са доведени до крайност и се превръщат в своето отрицание. Божан е трудолюбив и обича земята като баща си, но любовта и трудолюбието му се израждат в алчност. Дядо Йордан е „малко скъперник“, а скъперничеството на сина му става пословично. Петър е с добро, „широко и безгрижно сърце“, нехаен и наивен, но тези качества – без практичността и пресметливостта на стария Герак – се превръщат в безволие и слабохарактерност. Павел е гордостта на баща си. Той е „пъргав, пресметлив и очоваден човек“. Но тези му качества – без баланса на християнските добродетели и без връзката със земята и рода – много бързо деградират в отчуждение, безчувственост и цинизъм.

11. Примерен отговор: Къщата е ориентирана към пространствения център на художествения свят – тя е „сред селото“. „Всред“ двора ѝ се издига „самотен кичест бор – единственият бор в цялата околия“.

Тя е „голяма и бяла“, „с бели зидове“ – бялото носи положителна символика в текста.

Къщата е „голяма“, с двор, „в който можеше да се смести една махала“, тя е „на лично място“, „отдалече личеше, че е чорбаджийска“ – демонстрация на власт и богатство, показност, надменно социално дистанциране.

Дворът на къщата е „ограден като кале с [...] зидове“ – отчуждение, дистанциране, самозатваряне, социална самоизолация, демонстрация на недостъпност; скрит опит да се удържи единството на „многолюдното семейство“.

Борът е символ на световното дърво, сакрален център на света, връзка между човека и Бога („донесен като малко борче от светите рилски гори“), осигуряващ единството на

рода и на родовото време – той е посаден „в незапомнени времена от прадедите на Гераците“, „Под неговата сянка бяха отраснали няколко поколения“, „Това бе тяхното семейно знаме, с което се гордееха“. Подчертано символично ще бъде отсичането на „светото дърво“ в епилога на произведението.

12. Примерни отговори: Истинският авторитет, персонификация на „добрия и строгия дух, който държеше всичко в ред“ в семейството, вероятно е била баба Марга – още един отказ на Елин Пелин да идеализира патриархалната родова структура. За формалното господство на Герака, за илюзията му, че е господар, подсещат твърденията: „Дядо Йордан беше главата, баба Марга – душата на кръчмата“; „Баба Марга и вкъщи беше пълна господарка“; „неговата силна господарска ръка отслабна, отпусна юздите...“.

След смъртта ѝ „изчезват“ почитта, смирението и уважението, йерархията, ясните задължения в семейната задруга. Потисканите, вероятно прикривани проблеми и конфликти изплуват на повърхността: „Вкъщи изпълзяха като змии, незнайно откъде, сръдни, недоразумения, крамоли и отровиха мекия домашен покой, сладко сгряван толкова дълги години от любогрейната топлина на общото огнище“; „Никой не знаеше как стана това, отде се роди тая завист между снахите, това недоверие между братята, което ги караше да се подозират“.

Герака вече не е зачитан за авторитет, за глава на семейството: „Дядо Йордан се опита да ги сплаши със своята строга дума, но тя бе изгубила тежестта си“. Божаница и Петровица се карат открито, те вече не изпитват срам: „Двете жени се хванаха за косите и дворът се огласи от нечовешки викове и клетви“, „снахите му, разскубани и окървавени, се хвъргаха една срещу друга като гневни кокошки“. Когато Дядо Йордан се намесва, Божаница го нарича „Изветрял дъртак!“.

Нарушени са йерархията и предишният порядък по отношение на разпределението на задълженията. Без истинския господар снахите започват да се държат „господарски“ с Елка и да я тормозят: „Сега върху нея бе паднала цялата къщна работа. [...] Те сумтяха, караха ѝ се за нищо и никакво, хокаха детето ѝ – мъничкия Захаринчо – и постоянно ѝ намираха грешки, и постоянно бяха недоволни от нея“.

Дядо Йордан решава да затвори кръчмата, защото съвместната работа със синовете му не върви, той не може да овладее техните крайности: „Това не беше лесно за него. Кръчмата той държеше от четиридесет години, с нея бе спечелили пари, в нея се чувстваше господар и силен, в нея се радваше на почитта и страха, които му имаха селяните“. Текстът още веднъж наемква, че традиционната власт на главата на семейството не се дължи на искрена обич и уважение, а на парите, силата и страха.

13. Примерен отговор: След смъртта на баба Марга семейният живот в дома на Гераците е маркиран изцяло със символите на хаоса, злото и разделението, какъвто е образът на змията. Добронамереното общуване е заменено с клетви и обиди.

14. Примерни отговори: За разлика от преди, сега дядо Йордан равнодушно посреща жътвата.

Започва по-рядко да влиза вкъщи: „Къщата му се виждаше грозна и проклета“, струва му се, че е „душно“, и „никак не го съдържаше“.

Обичаят да ядат всички заедно, вече не се спазва.

Дядо Йордан прекарва повечето от времето си в затворената кръчма, „мрачна, пуста, неприветлива и тъжна като неговата душа“, където може да се уедини и да мисли: „Какво бях и какво станах!“.

15. Примерен отговор: Повестта преобръща приказния модел за тримата братя и златната ябълка, в който печеливш е най-малкият заради качествата и достойнствата си. Тук най-малкият брат е получил, а не е спечелил наградата си (женен е за най-хубавото момиче в селото, което умира по негова вина), пазачите на имането го открадват (те носят ламята в себе си – „всеки зинал като ламя“), семейната чест е поругана, печели най-големият син, скъперникът, най-алчният.

От друга страна, преобрънат е и библейският сюжет за завръщането на Блудния син. Тук темата за „блудството“ е буквализирана: за напусалия дома син „достигаха в село тъмни слухове, че се пропилил, че станал лош, живеел с държанка и го ударил на разврат“, които се потвърждават от сюжета на текста. Но завръщането на Павел не е свързано с идеята за искрено разкажание, напротив – той изпитва „лугаво и тъпо разкажание, че се е върнал тук“, раздразнение, апатия. Това е поредното „завръщане на Блудния син“, отново само за да получи пари; Павел е безчувствен както към съдбата на съпругата си, така и към страданието на баща си.

И друга библейска история – този път старозаветна – се прокрадва в текста: тази за Йосиф и неговите братя. Отношението на бащата към любимия му син провокира и тук „истинска завист и омраза“; синовете и снахите се ядосват, че дядо Йордан винаги посреща Павел с „бащинска радост и милостивост“.

16. Примерни отговори: Доброто и злото са част от човешката природа – злото лесно завладява човека, доброто предполага морални усилия.

На любовта и братството между хората са противопоставени себичността, егоизмът, индивидуализмът, „своещината“.

На любовта и братското живеене е противопоставено желанието да имаш, да притежаваш все повече и повече, за което човек би продал душата си на дявола.

Себичността и алчността са в основата на отчуждението, на разпадането на общността, в която всички би трябвало да живеят братски, да си помагат и да се обичат.

17. Примерен отговор: За престъплението в VII глава, която играе ролята на кулминация, има няколко предпоставки: скритите „приказни пари“, за които се носят слухове, оказали се верни; съгласието на дядо Йордан да даде пари на Павел, въпреки че разбира несправедливостта на такова решение – защото ще излъже синове си и защото за пореден път ще даде възможност на любимия си син да го манипулира; уговорката с Павел да пази тайна.

В VII глава трупащото се зло кулминира. Стореното не е просто кражба, „незаконно присвояване“, а грях, защото са престъпени основни етически закони, на които се опира всяка общност – синът ограбва баща си и братята си. Грехът обаче остава ненаказан както юридически – Божан се превръща в жертва, в „ищец“ заради побоя, нанесен му от братята му, така и етически – дядо Йордан не намира сили да го прокълне в черква, както първоначално му се иска. Единият грях обаче поражда друг – обвиненията между братята и побоя над Божан. Поредицата „каиновски“ престъпления посрамва дома; вече няма значение кой е извършителят, достатъчен е фактът, че се е случило: „Като че не парите на стареца, а честта на целия дом беше открадната“. Сцената е знак, че разделението на семейството вече е непоправимо. Ето защо дядо Йордан разделя имота.

18. Примерни отговори:

- **Физическото страдание и болестта**, която в текста означава неспособността да се оцелява в света на злото (Елка и Йовка, дядо Йордан);

- **тъжните, замислени очи и плачът** (често плачат Елка, Йовка, Захаринчо, а сълзящите очи на дядо Йордан превръщат плача в състояние);
- **духовната чистота, обичта към всички, смиренното, несъпротивлението на злото, приемането на съдбата** (Елка, Йовка, дядо Матей);
- **усещането за родство със себеподобните, състрадание** (Елка и Йовка се наричат „сестрице“, за дядо Матей Елка е „чедо“, Захаринчо – „сине“; когато поделва имота, дядо Йордан прибира при себе си тъкмо Елка, Захаринчо и дядо Матей);
- **досег със сакралното, упование в Бога** (Елка и Йовка често са пред иконостаса и се молят; последното упование на Елка е да целуне чудотворната икона на Богородица);
- **безтелесност и святост** (Елка, Йовка, дядо Матей);
- **връзка с птиците** (Елка – „приличаше на гугутка“, „краищата на бялата ѝ пребрадка се развяваха като крилата на гълъб“).
- **идентичност на трагичната участ** (Елка и дядо Йордан заживяват в кръчмата, героите се самозатварят, самопогребват в нея. Действията на двамата стават напълно идентични: „Елка не излизаше никъде“, „Геракът не излизаше никъде“. Смъртта на героите е физическо събитие, морално тя вече се е случила).

19. Примерен отговор: Повестта последователно разгръща опозицията между птицата и змията, свързана със символиката на световното дърво – ако мястото на птицата е в клоните на дървото, то корените му са свързани със силите на хаоса и злото, символизиращи от змията. Когато родовият свят е завладян от злото, вместо в клоните на стария бор да пеят птици, съскат змии.

20. Примерен отговор: XI глава играе ролята на епилог – текстът резюмира последствията от пълната разруха, като преобръща ключови образи и мотиви.

Дворът на Гераците е „разделен, преграден“, „Навсякъде личаха локви и боклуци. Пред стълбите у Петровица имаше мръсен трап, помийник, в който се валяха свине“. Силите на хаоса превръщат хармоничния свят в свят на кал и мръсотия. Божан отсича големия бор, който пречи на хармана му. „Това свето дърво, обожавано от прадедите, рухна под брадвата на внуците и дълго лежа в калта.“

Напълно безразличен на всички става старият Герак, главата на семейството – „Никой вече не го жалеше“. Дядо Матей установява смъртта му, след като вече е настъпила – „Я, той умрял! Съвсем, съвсем изстинал!“. Смъртта на героя е физическо събитие, духовно тя вече е настъпила: текстът многократно коментира студа, който е завладял героя – „постоянно се оплакваше, че му е студено“, и скръбта, превърнала се в постоянно състояние – „изглеждаше, като че постоянно плаче“.

Текстът многозначително затваря повествованието между смъртта на баба Марга „напролет“ и смъртта на дядо Йордан – „веднъж през един пролетен ден“.

21. Собствен текст.

22. Примерен отговор: Братя, между които се прокрадва враждата за земя/имот; дърво, което напомня за предците и е символ на някогашното единство.

23. Примерен отговор: Виждаше тая нива с тоя дъб и толкова пъти усещаше завист и злоба; гледаше счупената линия на оградата и ръмжеше; Еньо ревнуваше мястото си и не обичаше да се мяркат и да влизат в него чужди хора. Той беше набил две воловарчета

и хората се бояха; Нещо сяде вътре Еньо. Но той премълча, намръщи се, сбра жлъчно устни и захвуча нещо през нос; Пък ти не ламти толкова, брате...; Учудваш ме бре, Еньо... На кого си се метнал? В нашия род такъв лаком за земя човек няма; Иван видя в очите му зъл огън; Еньо дълго хвуча след него и злоба боядисваше погледа му червено.

24. Примерен отговор: Мотивът „Каин и Авел, братоубийството“, макар че в „Гераците“ не се стига до самия акт на убийството, а присъства само като озлобление на брат към брата.

Тема № 13

Българската литература между двете световни войни

- 1. Примерен отговор:** Захранват задълго българската литература с нови теми и настроения; подтикват творците към преценка; преодоляват се самотническите и морно-елегични настроения на символизма и др.
- 2.** Изразяване на собствено мнение.
- 3. Примерен отговор:** Индивидуалното „аз“ – колективното „ние“; ефирност на поетическия език – оварваряване на поетическия език.
- 4. Примерен отговор:** За интегриране на родното изкуство в европейското, без то да се обезличава.
- 5. Примерен отговор:** Немската литература, която не се е обезличила от продължителното си съприкосновение с френската; старите български писатели, които са се влияли и са се учили от европейските.
- 6. Примерен отговор:** Да черпи от големите европейски идеи, да се учи от опита на богатата европейска култура и литература, но да запази автентичността на българския дух в творбите си – не чрез външни белези, а като светоусещане.
- 7. Примерен отговор:** Българският книжен пазар в момента е зает от литература, която най-общо може да се определи като „връщане към българските корени“, залагаща на външни белези на българското – бит, фолклор, етнография, език, история и т.н. Такава тенденция има и в други области на културата и изкуството.
- 8. Примерен отговор:** Огрубената лексика (оварваряване на езика), говорене в „ние“-форма (идентифициране с колектива).
- 9. Примерен отговор:** Приличат си по оптимистичната визия за бъдещето, по порива към свобода, по идеята за един по-справедлив свят. Лирическият говорител говори от името на колективното „ние“, говори с вяра и усещане за ясна цел. Картината на стария и новия свят е разполовена от волята за промяна.
- 10. Примерен отговор:** За разлика от Ботев, при Вапцаров „врагът“ не е външен, а двубоят не е за национален суверенитет. Тук на преден план са социалните проблеми на обществото, класовото разделение и борбата за човешкото право на достоен живот – все проблеми, които са в съзвучие със ситуацията в Европа в навечерието на поредната голяма война. Вапцаров, като застъпник на левите идеи, изразява мечтата на работника за по-справедлив социален ред.

Тема № 14
„Септември“, Гео Милев

- 1. Примерен отговор:** Фрагмент, синтез, асоциация, интуиция, идеи, символи.
- 2. Примерен отговор:** Защото конкретният образ ограничава възприятието, задава рамка, докато идеята залага на способността на читателя да вижда отвъд конкретните образи и да досътворява авторовите светове.
- 3. Примерен отговор:** Посредством мрежата от асоциации, които се пораждаат у него.
- 4.** А. лирическа поема; Б. Септемврийското въстание; В. епическият размах и мощта на бунта; Г. 12 части; Д. темата за гнева (на роба); Е. философско обобщение на човешката история, която е изпълнена с насилие и несправедливост; Ж. разрушение – съзидание.
- 5. Примерен отговор:** Натрупването създава усещане за лавина, която набира обем и мощ и чийто разрушителен потенциал става все по-голям.
- 6. Примерен отговор:** „народ – / затъпен / [...] останал / без мозък“; „груби простаци“; „профани / хулигани / глигани – / скот като скот“ и др. Оварваряването на езика също е форма на бунт, показва изчерпването на традицията, необходимостта от оголване на инстинктите и тяхната разрушителна стихия.
- 7. Примерен отговор:** Слънчогледите символизират надеждата за свобода и по-добър живот, порива към светлина. Прахта/прахът е символ на тленното, загиващото.
- 8.** Отечество, Бог, вяра, герои; свои и чужди и др.
„Прекрасно: / но – що е отечество?“, „Кой излъга нашата вяра?“, „Долу Бог!“, „Но днес ний / не вярваме вече в герои – / ни чужди, ни свои“.
- 9.** „Хаджи Димитър“ на Христо Ботев; в „Септември“ те не участват в процеса на обезсмъртяване на героите, а са сили на хаоса, тъмните пространства; изпълват душите с мистичен ужас и мрачни предчувствия.
- 10. Примерен отговор:** Светкавицата/гърмът са стихии, които в поемата олицетворяват насъбраната човешка енергия на бунта и разрушението, която ще поразят статуквото (установения социален ред).
- 11. Примерен отговор:** Поп Андрей е Божият наместник на земята, представител на църковната институция, чиято роля векове наред е била да приближава човека до Бога. Но тук той развенчава мита за справедливостта на висшата сила; кроткият Божи слуга се е превърнал в бунтар и рушител на статуквото.
- 12.** Индивидуални отговори.
- 13.** Ирония.
- 14. Примерен отговор:** Последната част на поемата изгражда философско-обобщаващ план на творбата, в който е преосмислена многовековната човешка история, преминала под знака на фалшиви кумири, насилие и кръв. Преобърнати са традиционните представи за Страшния съд, Апокалипсиса и Сътворението. Изразена е идеята, че не Бог ще отсъди на всеки според делата, а човекът сам ще бъде творецът на един нов свят без Бог и господар.

15. Примерен отговор: Ахил в прочита на Гео Милев не е герой, а олицетворение на грубата сила, варварството, ненужното насилие. Неговият образ е гротесково преобърнат, обобщен образ на всички фалшиви герои в човешката история.

16. Собствен текст.

17. Примерен отговор: Сюжетът за братоубийството; в периода 1923 – 1925 г. в България се развихрят братоубийствени страсти, подклаждани от външна намеса в политиката на страната ни. Това дава повод на писателя Антон Страшимиров да изрече прочутата фраза: „Клаха народа си, както и турчин не го е клал“, във връзка с кървавото потушаване на септемврийския бунт, организиран от Комунистическата партия с подкрепата на Съветския съюз.

18. Примерен отговор: Войниците, нощта/мракът; невинните жертви.

Тема № 15
„Зимни вечери“, Христо Смирненски

1. Примерен отговор: Обединителната линия между разнообразните литературни явления на междувоенния модернизъм се търси в 1) **противопоставянето на символизма**, чиято откъснатост от живота вече се преценява като неадекватна – той не може да изрази следвоенната чувствителност, а и е достигнал до автоматизиране и вътрешно изчерпване. От друга страна, 2) водеща е нагласата за **„връщане“, „отваряне“ на литературата към проблемите на реалния живот** – към социалните, идеологическите и битовите му измерения. 3) Символистичната „отвлеченост“ се преодолява чрез **конкретизиране и буквализиране** на образите и мотивите, чрез поставянето им в социално-идеологически или предметно-битов контекст.

2. Примерен отговор: Експресионизъм.

3. Примерен отговор: Смирненски използва контрастното противопоставяне на символистични и реалистични образи, т.е. поставянето на символистична образност в конкретен социален контекст. Ефектът е двоен – от една страна, изобличава се действителността, от друга – откъснатият от реалните проблеми на човека символизъм, устремен към идеалното, изглежда неадекватен.

4. Примерен отговор: Хуморист/сатирик.

5. Примерен отговор: Отделните фрагменти са обединени от общата тема за трагичната съдба на низвергнатите в обществото; носят общо идейно послание за обреченост и безнадеждност; всички герои са жертви. Връзката между композиционните части се осъществява от лирическият говорител. Неговият разказ е и образно-пластичен, и емоционално-елегичен. Това характеризира творбата като лиро-епическа.

6. Примерен отговор: Зимата и нощта са свързани с идеята за обречеността, отчуждението, самотата на човека в големия капиталистически град. Утрото така и не настъпва в рамките на текста. Нещо повече, настоява се на повторителността на случващото се: „и тая вечер“, „вечната бедност и грижа“; „пиян пак“, „мъка без край“, „пленници на орис вечна, зла“, „Полунощ ли е пак?“, „И пак [...] вървя“. В този смисъл е и изборът на заглавие – не една зимна вечер има предвид текстът, а безкрайното повторение на „зимните вечери“, безизходицата, вечната орис на хората.

7. Примерен отговор: „Зимни вечери“ събира лирически фрагменти, обединени от темата за социалното страдание, за обречеността и краткотрайността на човешкото битие в един несправедлив свят.

Макар че героите са различни в отделните фрагменти, при избора им текстът следва единен принцип – това са социално маргинализираните хора, жертвите на големия град.

Времето и пространството са единни – вечерта, зимата, градското пространство.

Отделните фрагменти са обединени от фигурата на лирическият говорител, който върви из познатото градско пространство и наблюдава, съчувства, състрадава.

8.

Фрагменти	Образи, мотиви
I част	пустият, мрачен град; зимата, нощта
II част	лирическият „аз“, пияният баща, пищящите деца, плачещата майка; градското пространство – прозорецът, домът
III част	„старите цигани“ – „черни ковачи“

IV част	слепият старик, натовареното дете
V част	„плач на жена“, прозорецът
VI част	мъртвото момиче, „старуха“, детенце
VII част	лирическият „аз“, двете деца с чувалчета на гръб, падащите снежинки

9. Примерен отговор: Лирическият говорител е наблюдател на човешката нищета; от картините, които наблюдава, той изгражда своеобразен лиричен репортаж. Неговата директна позиция е изразена в поантата на творбата: финалната строфа на четвъртата част.

10. Примерен отговор: Прозорецът е „плоскостта“, върху която може да бъдат проектирани различните гледни точки: ако погледът се съсредоточи върху повърхността, върху „външното“, открива „неземните сребристи цветя“, които зимата е нарисувала; ако се опита да проникне „вътре“ (т.е. да се ангажира със социалното), се натъква на „завесата мръсна, продрана“, на силуета на пияния в своето безсилие баща, на пиющите деца, на плачещата майка.

11. Примерен отговор: Градът – от място, свързано със самотата, отчуждението, бездомността и страданието на лирическият човек на символизма, се превръща в място на социалното страдание, на бездомните заради мизерията, в която живеят, хора.

Нощта – символ на небитието, непознаваемото, обречеността, тленното човешко битие, тук също придобива социален подтекст: човекът в несправедливото общество е обречен на мизерия и страдание, лишен е от детство и младост.

12. Примерен отговор: Идеята за обречеността на човека в големия капиталистически град е заложена в самия избор на образи – старецът, жената, децата персонифицират човешката слабост и беззащитност. Мъката, Гладът и Смъртта са активни действащи лица в социалната драма на човека, те „управляват“ съществуването и съдбите на хората. „На живота сивата мъгла“ превръща хората в сенки, силуети, призраци, т.е. в обречени същества, живеещи на границата между битието и небитието.

13. Примерен отговор: Неслучайно предпочитаният микросюжет в лирическият цикъл е този за края: за смъртта на болното от туберкулоза момиче, за топенето на „ледените цветя“, за превръщането на снежинките в кал. „Топят“ се „стъпки“, „незнайни силуети“ се „мяркат“ и „гинат“, слепият старик и детето „бавно, бавно се разтапят“ в „хаоса намръщен“. Мотивът за топенето подсилва идеята за обречеността на човека в града гробница.

14. Примерен отговор: Образът на старите цигани ковачи е характерен за романтично-революционната лирика. В конкретното произведение символизира силата – физическа и съзидателна, динамиката, активността и е противопоставен на безпомощността и обречеността на старците, жените и децата. Огънят е антитеза на зимния студ, мъглата и нощта, а в цветово отношение – на бялото, сивото и черното, преобладаващи в текста. Ковачът е митологичен образ на демиурга, на твореца – чрез огъня той подчинява метала. Ето защо старите цигани се превръщат в алегория на идеята за пролетария като творец на новия свят, в обобщен образ, издържан в характерните за плаката черно-червени цветове: „в огнен отблясък запалени / черни ковачи коват“. По такъв начин лирическият цикъл получава съответния емоционален и идеологически контрапункт, както и смислова перспектива – визия на възможното спасение.

В „Септември“ на Гео Милев: „хиляди черни ръце / – в червения кръг на простора“.

15. Примерен отговор: Цикълът представя човека без дом, човека чужденец в студения свят. Погледът на лирическият „аз“ се движи от външното градско пространство – улицата, сградите, „смълчаните хижи“, „къщурка позната“, към пространството „вътре“ – „вкъщи“, „сред стаята“. Последното обаче не защитава човека, не го приютава, това не е пространство

на хармонията и утехата (всъщност човекът на Смирненски е загубил и способността си да си спомня и мечтае), а студеното пространство на мизерията, болестта и смъртта; това е умаленият вариант на града гробница (особено в VI фрагмент). За героите от „Зимни вечери“ не съществува Дом, те са самотни в домовете си; загубили са и способността да общуват – те плачат, карат се, пицят и се молят, мълчат. Това са хора без „свое кътче в света“ (Гастон Башлар), запокитени в „хаоса намръщен“.

16. Примерен отговор:

Черно – символизира обречеността и смъртта („Като черна гробница и тая вечер / пуст и мрачен е градът“, „под ледния дъх на нощта“, „и в тъмата се топят“, „завесите от черен мрак“, „дъсченото черно ложе“).

Бяло – чистотата, идеалното, красотата („оскрежената топола“, „изопнатите жици / посребрени с тънък пух“, „и снегът, поръсен с бисерни искрици“, „чертала е бялата зима / неземни сребристи цветя“, „И сякаш потрошена слюда / снежинки край тях се въртят“, „А бликат снежинки сребристи, / прелитат, блесят кат кристал, / проронват се бели и чисти“).

Сиво – обречеността, безизходицата („в сивата мъгла“, „в море непрогледна мъгла“, „А навън мъглата гъста тегне, / влачи своя плащ злокобно сив“, „И в мъглата жълтопепелява, / в нейното зловещо празненство“, „ледно тегне и души мъглата – / на живота сивата мъгла“).

Жълто – болестта, обречеността смъртта („Глъхнат сградите, зловещо гледа всяка / с жълти стъклени очи“, „И в мъглата жълтопепелява, / в нейното зловещо празненство“, „и жълти скръстени ръце / у дъсченото черно ложе“).

Черното, жълтото и червеното в образа на ковачите – значенията са преосмислени по посока на труда, на творческия труд, който пресътворява света („Пламова стомана елмазена, [...] / пръска тя златни сълзи“, „Синкави, жълти и алени / снопчета пламък трептят, / в огнен отблясък запалени / черни ковачи коват“).

„чертала е бялата зима / неземни сребристи цветя“, „А бликат снежинки сребристи, / прелитат, блесят кат кристал, / проронват се бели и чисти“.

17. Примерен отговор: Темата за красотата е свързана с обречеността, с краткотрайността на човешкото битие. Тя – също като героите в текста – е свързана с мотива за топенето: „и в своята кратка красота / цветята се топят безследно“, „А бликат снежинки сребристи [...] / и в локвите стават на кал“. Лирическият „аз“, който има сетива за „неземните сребристи цветя“ по прозореца, тук се идентифицира с децата, които, треперещи, „чувалчета снели от гръб“, са спрели, за да погледат „кратката красота“ на снежинките. В участта на ледените цвята и на снежинките е видяна и съдбата на красотата, и съдбата на човека – на детството и младостта – в този несправедлив свят.

18. Примерен отговор:

Аргументи за тезата: Чрез мотива за топенето VI и VII фрагмент обвързват участта на човека с участта на красотата в един несправедлив свят. Финалният фрагмент завършва с аналогичен на топящите се ледени цветя образ – снежинките, които „стават на кал“. Лирическият „аз“ се идентифицира с децата, които със скръб в очите гледат „кратката красота“ на снежинките.

Текстът настоява на обречеността, безизходицата, в която са поставени героите – „вечната бедност и грижа“, „мъка без край“, „пленници на орис вечна, зла“. В този смисъл е и изборът на заглавие – не една зимна вечер има предвид текстът, а безкрайното повторение на „зимните вечери“, безконечната нощ на социалното страдание.

Картините на социалното страдание надделяват количествено и емоционално (независимо от „огнения сърп“ на луната, от образа на ковачите, от „бледосинята мъгла“ и проблясващите над света затвор две звезди в последната част). Социалният опитимизъм в образа плакат на ковачите не може да достигне до действителността, до страдащите обречени хора, за да

промени битието им, той принадлежи повече на въображението на лирическият говорител (въведен е чрез двукратно повтореното „сякаш“, както и чрез въпросите „Пак ли са старите цигани? / Пак ли по тъмно коват?“), отколкото на реалността.

19. Примерен отговор: Както в „Зимни вечери“, така и в „Цветарка“ конкретният образ илюстрира историята на „хиляди души разбити“.

Двата текста правят идентичен избор на герои – децата, младите, лишени от детство и младост, които трябва да се трудят, за да оцелеят, и да осъзнаят рано несправедливостта на света, в който живеят: „и дреме в очите им скръб“, „с поглед смътен и нерад“.

Както в „Зимни вечери“, така и в „Цветарка“ съдбата на героя е обвързана с проблема за участието на красотата в един несправедлив свят.

И двата текста използват мотива за разтапянето както във връзка със съдбата на човека, така и във връзка с участието на красотата.

20. Примерен отговор: Градът/локалът е място на социалните противоречия. Двата свята се срещат в разменените погледи и усмивки и в този мълчалив „диалог“ може да се разчете съдбата на героинята: „С погледа смутен и влажен на прокудена русалка“ – „като черни пипала се плъзгат погледи отвред“; „и усмивката смирена по рубинени уста“ – „и в усмивки иронични блика мисъл неприветна“. Неравнопоставеността на конфликта е означена както чрез скритото противопоставяне между единичност и множественост, така и чрез глаголите „предлага“ – „купуват“. Системно прокараното сравнение между цветарката и цветята, които тя предлага, е трагично преобърнато в циничния закон на града – „че цветята се купуват, а и тя е чуден цвет“.

21. Примерен отговор: Стихотворението разгръща темата за красотата и нейната мимолетност в капиталистическия град. Стихотворението започва с нагласата да говори красиво за красиви неща – за „загадъчния“ „теменужен остров в лунносребърни води“ и за светлокосата русалка, която ги обитава. Под въздействието на реалността обаче този символистичен сюжет не успява да се разгърне, на негово място се появява неговият „делничен“ вариант – този за цветарката, която продава цветя, за да оцелее. Героинята е видяна като „прокудена“ от идеалния теменужен остров в действителността на големия град, в който се купува и онова, което принципно не би могло да се купи.

Тема № 16
„Повест“, Атанас Далчев

1. Примерен отговор: Индивидуализъм и символизъм.

2. Примерен отговор: Това е период на разнородни литературни явления, обединителната линия между които се търси в 1) противопоставянето на символизма, направление, което се е изчерпало във формално отношение и се е отдалечило от живота и действителността, и във 2) „връщането“ на литературата към проблемите на действителността. Новата следвоенна поезия се утвърждава, като разрушава формалните принципи на символизма чрез доближаване до езика на прозата и до ежедневната реч.

3. Примерен отговор: Като поставя на преден план проблемите на колектива, на народа, а не на индивидуалността. Като поставя на преден план социалните противоречия, а не индивидуалните проблеми. Като се опитва да преодолее кризата на националната идея чрез връщане към „родното“.

4. Примерен отговор: Връщане на словото към неговата вещественост, сетивност, прозаична конкретност. Самовглъбеност и рефлексивност. Болезнено съзнание за загубата на естествеността, на способността за общуване с другите и със света заради интелектуалната „сложност“ на модерния човек. Проблемът за абсурдността на тленното човешко битие. Вещите, предметността като основа за философско разсъждение върху въпросите за смисъла на битието и идентичността.

5. Примерен отговор: Начинът, по който лирическият субект преживява своето съществуване, е водещ; стихова организация на текста; повторения, рефрен и т.н.

6. Примерен отговор: Повестта е епическо произведение, което предполага сюжет, поредица от събития. Текстът трагично-иронично „преобръща“ жанровото понятие в заглавието, като ни представя живот „без ни една любов, без ни едно събитие“, повествование за едно безсъбитийно съществуване.

7. Примерен отговор: Астрофична организация на стиховете; композиционна рамка; три смислови части.

8. Примерен отговор: Усещане за съществуването като „зла измислица“ – като съществуване, „режисирано“ от тъмни сили. Героят е отчужден от заобикалящите го вещи, които сякаш живеят свой живот – часовник, портрети, огледало. Загуба на идентичността в света на вещите. Страх от смъртта или от това, че не владееш живота си, не контролираш собственото си битие.

9. Примерен отговор: Прозорците и вратата са образи на границата между субекта и света – прозорецът може да е отворен, така че светът да нахлува в стаята; може да е затворен и героят да съзерцава света през „ледена стена“, както е у Яворов. „Затворени и черни“, тук прозорците и вратата означават прекъснатата връзка на субекта със света, пълното отчуждение между тях. Не е ясно дали героят се е самоизолирал, дали светът го е отхвърлил; изключването и самоизключването са взаимносвързани, това е форма на „двойно“ отчуждение.

10. Примерен отговор: Мястото, което „азът“ обитава, е наречено „къщата“, т.е. то не се мисли като дом, а „листът със словата: „Стопанинът замина за Америка“ подчертава отчуждеността на човека от „неговото“ място. Надписът, от друга страна, се свързва с актуалната за 20-те години тема за Америка – например в разказите на Светослав

Минков. Тук „Америка“ е потенциалният, но неосъществен сюжет, възможност, която остава нереализирана, т.е. отново се настоява на безсъбитийното съществуване.

11. Примерен отговор:

[...] а на вратата – листът със словата:

„Стопанинът замина за Америка“.

И аз съм сам стопанинът на къщата,
където не живее никой,
ала не съм аз заминавал никъде
и тук отникъде не съм се връщал.

Парадоксите изразяват проблема за идентичността на лирическият говорител.

Парадоксите означават едно съществуване – несъществуване, едно присъствие – отсъствие, разликата между „живея“ и „съществувам“.

12. Примерен отговор: Лирическият субект говори за себе си в първо лице („аз съм сам стопанинът“, „не съм аз заминавал“, „аз не излизам никога“, „аз не съм [...] същият“, „аз не съм живеел никога“) или в трето лице („стопанинът замина“, „не живее никой“, „няма да намери никого“). Чрез избраните форми на изказ е поставен въпросът за човека „без лице“, без идентичност заради прекъснатата връзка със света, с другите. Говоренето за себе си в трето лице означава и дистанциране от себе си и собствената ситуация, отчуждаване от себе си. Определянето на „аза“ чрез притежанието („аз съм сам стопанинът“) на къщата и вещите в нея не може да му набави идентичност.

13. Примерен отговор: „не съм аз заминавал“, „аз не излизам никога“, „аз не съм [...] същият“, „за да не бъда винаги самотен“, „аз не съм живеел никога“.

Никой, никого; никъде, отникъде; никога.

„без ни една любов, без ни едно събитие / животът ми безследно отминава“

„коварното и празно огледало“ – огледало, което не отразява лицето на „аза“, защото той няма лице, той е о-без-личен.

Отрицателните форми последователно прокарат идеята за едно съществуване, което не е живеене. С този мотив е свързан и проблемът за идентичността на човека, за обезличаването на човека, който живее без другите.

14. Примерен отговор: съществуване – живеене; отсъствие – присъствие; самота – общуване; време – безвремие; обективно време – субективно време.

15. Примерен отговор: „и моите еднички гости са годините, / а много пъти пожелтяваха градините“; „и ето сякаш сто години / как разговарям само със портретите. / И ден и нощ, и ден и нощ часовникът / люлее своето слънце от метал.“; „А по стената се изкачват бавно / и догоряват на потона дните ми...“.

16. Примерен отговор: Безсъбитийното съществуване е свързано с усещането за безвремие: „и ето сякаш сто години“; „И ден и нощ, и ден и нощ“. Заиданият в къщата си като в гробница „аз“ е безразличен към времето. В стихотворението Далчев съпоставя обективното време („На безстрастното време в неспира“), означено чрез часовника, смяната на деня и нощта, на сезоните и т.н., с персоналното време („гасне мълком живот неживян“), означено чрез събитията от нашия живот, които ни позволяват да изградим разказ за себе си. В „Повест“ „безстрастното“ време тече, но персоналното време сякаш е спряло, защото това е живот „без ни една любов, без ни едно събитие“.

17. Примерен отговор: „и ето сякаш сто години / как разговарям само със портретите“; „Понякога аз се оглеждам в огледалото, / за да не бъда винаги самотен“.

Тук липсва истинското общуване със света и с „другите“, то е подменено, то е псевдообщуване. Потретите само заместват лицата. Огледалото не може да набави другия, собственото ти отражение не е достатъчно за общуването, пък и то е „коварното и празно огледало“, което е погълнало лицата на „аза“, превърнало го е в „никого“, в човек без лице. Чрез разговора с портретите, чрез оглеждането в огледалото е означена потребността от „другия“, но и трагизмът на самотата. Защото невидимият за другите живот е несъществуване – няма кой да потвърди, че те има, т.е. проблемът за общуването е екзистенциален, той е проблем на идентичността и на смисъла на съществуването.

18. Примерен отговор:

Предмет	Цитат	Значение на образа
Часовник	„И ден и нощ, и ден и нощ часовникът / люлее своето слънце от метал.“	Часовникът символизира обективното време, изтичащото време на тленното човешко битие – „неспира“ на „безстрастното време“ (по Дебелянов). Часовникът може да бъде „млъкнал“ или монотонно да „люлее своето слънце от метал“ и тогава ни подсеца за спрялото персонално време, което е безвреме, защото животът е „без ни една любов, без ни едно събитие“.
Портрети	„и ето сякаш сто години / как разговарям само със портретите“; „ще види само прашните портрети“	Портретите са нашият опит да „запечатаме“ лицата, които са ни се стрували важни, красиви, характерни. Те принадлежат на миналото и спомена, които може и да не са наши, да не принадлежат на настоящето. Това са копия на някогашни живи оригинали.
Огледало	„Понякога аз се оглеждам в огледалото, / за да не бъде винаги самотен“; „коварното и празно огледало“	Огледалото е пряко свързано с идентичността ни – то „отразява“ представата за това кои сме. Тук огледалото е „коварно“, защото поглъща „лицата“ на „аза“, защото е „празно огледало“, т.е. героят вече няма лице, което огледалото да отрази. Прозорецът, огледалото, портретите тук са „рамка“ на миналото и паметта, „хербарий“ на живот.
Книги	„Отдавна всички книги са прочетени / и всички пътища на спомена са минати“	Проблематизирано е клишето за книгата като „прозорец към света“. Героят на Далчев е „прочел“ възможните сюжети, но не може да „напише“ собствен.

19. Примерен отговор: Истинското битие е животът с другите, поредица от събития. В противен случай човешкото съществуване е повед без сюжет – на неслучилия се живот, на „живот неживян“, на съществуването – „зла измислица“. Преизказните форми на минало несвършено време в „невъзможна“ комбинация с наречието „никога“ („и сякаш аз не съм живеел никога“) е поредният парадокс в текста – то означава, от една страна, че действието „живеене“ продължава в сегашния момент, но без да се е случвало, и от друга, че „азът“ не може да „свидетелства“ за собственото си

съществуване. Както и финалът на текста подсеща, необходим е погледът на „някой“ друг („Ако случайно някой влезе [...] / ще види [...]), дори за да бъде потвърдено отсъствието.

20. Примерен отговор: В „Да се завърнеш е бащината къща“ домът е мечтаната истинска родина на лирическият „аз“ – място на покой, на хармония със света, на смирено общуване с изконните ценности, които задават смисъла на човешкото битие. Героят на творбата е чужденец, вечният „гостенин“ в света, родината е изгубен рай. Цикълът „Зимни вечери“ също представя човека без дом, човека чужденец в студения свят. Домът в творбата не защитава и не приютява, той не е място на хармонията и утехата, а студено пространство на мизерията, болестта и смъртта, това е умаленият вариант на града гробница. Героите от цикъла са самотни в домовете си, те не общуват – те плачат, карат се, пищят и се молят, мълчат.

Мястото, което „азът“ на Далчев обитава, е наречено „къщата“, т.е. то не се мисли като дом, а „листът със словата: „Стопанинът замина за Америка“ подчертава отчуждеността на човека от „неговото“ място. Определянето на „аза“ чрез притежанието („аз съм сам стопанинът“) на къщата и вещите в нея не може да му набави идентичност, той, като героя на Дебелянов, се чувства „гостенин“, чужденец в сюжета на собственото си съществуване.

21. Примерен отговор: Това, което отличава „Прозорец“ от стихотворенията в първата Далчева стихосбирка, е лирическият субект, детската гледна точка към света. Възрастният лирически „аз“ в „Повест“ не напуска затвореното пространство на къщата/стаята нито физически, нито духовно – чрез въображението или чрез спомена. Детското въображение включва „мойто братче и мойта сестра“ в приказен сюжет – търсенето на „вълшебната птица с лъчезарните златни пера“.

22. Примерен отговор: Вълшебното зимно стъкло заличава „реалния“ свят вън, изтрива знаците на всекидневното и „отваря“ погледа на наблюдателя към странното, необичайното, приказното, чудното, превръща се в екран на детското въображение.

23. Примерен отговор: Не е случаен нетипичният за Далчев символистичен пласт, представен чрез сребърния цвят – „посребрената бяла гора“, „сребърен път“, „бяла гора от сребро“, „мрежа от сребърни клони“, „посребрени листа“. Чрез сребърното е подчертано приказното, въображаемото, нереалното. (По сходен начин Смирненски изгражда идеята за заскрежения прозорец с „неземни сребристи цветя“.)

Но целта на въобразеното пътуване през сребърната гора е намирането на „вълшебната птица с лъчезарните златни пера“. Това е образът на птицата феникс, на жар-птицата, символизираща живота и придобитото вълшебство – умението да се справяш с действителността, да я променяш, да живееш истински.

Красивата жар-птица е антитеза на тривиалната, сива действителност, но и на сребърно-бялата символистична образност в текста: „и във миг се запалва гората / от горящите нейни пера“. Вълшебната картина на въображението се разпада, когато жар-птицата е намерена, когато се „запалва гората“, т.е. когато слънцето разтапя скрежа по прозореца, за да ни върне отново към действителния свят – към „къщата“ и „познатия път“.

24. Примерен отговор: Далчевото стихотворение скрито коментира отношението между поезията и действителността, между въображението и реалността. Чрез начално-финалното повторение творбата връща героя си към ежедневието и познатото, с което подсеща, че действителността провокира въображението, но е и негова граница, че поезията тръгва от реалния свят, за да ни освободи от него, но и за да го обогати, да го

„допълни“. Поезията търси втория план, смисъла, красивата жар-птица в иначе едноизмерния, сив свят, който обитаваме.

Тема № 17
„Индже“, Йордан Йовков

1. Примерни отговори: Войната се преживява като крах на разума, на възможността за смислено устрояване на света, на морала и религиозните ценности. Войната се преживява като криза на националния идеал – под въпрос са понятия като „нация“ и „Отечество“. Естетическото мислене се усъмнява в цивилизацията и културата и търси опори в „митично-природното“. Естетическото мислене търси „автентично родното“ в патриархалното село и във фолклорната култура.

2. Примерни отговори: Търсят се универсални ценности, които да съхраняват „човешкото“ и „родното“ в периода на следвоенната криза. Селото – чрез своята близост до природата и традиционните ценности на общностното живеене – съхранява националния дух. Миналото е ценно не в историческата си достоверност, а като продукт на фолклорната култура, т.е. Йовков се опитва да съхрани един светоглед, който синтезира националното и универсалните човешки ценности. Следвоенното изкуство търси „автентично родното“ в синтеза на „самобитното“ и универсалното, в представянето на националното като универсално, т.е. актуализира Пенчо-Славейковата програма за търсенето на „човека в българина“.

3. Примерни отговори: „романтик – реалист“ (Иван Мешеков); „нравствено-психологическа философия“; „една метафизическа одухотвореност в пластическата конкретност на българския селски бит и човешки свят“; „Метафизически реализъм“; „универсална човешка проблематика“.

4. Примерни отговори:

Грехът и изкуплението;

Нравственото прераждане на човека;

Проглеждането на човека за нравствения порядък, основан на обичта, прощката и смирението;

Основният нравствен закон – „обичта между хората“;

Универсални човешки ценности като доброто, красотата, любовта.

5. Примерни отговори: Използвани са фолклорни източници (песни, предания, легенди, митове), които сами по себе си не са достоверни, а са „стилизация“ на миналото. „Правдоподобността“, „достоверността“ не са водещи в замисъла на Йовков. Разказите са обединени в цикъл чрез обща концепция за „легендарното“ и чрез възсъздаване на фолклорната култура като светоглед.

6. Примерен отговор: В концепцията на Йовков са актуализирани и трите значения на думата „легенда“ – устно предание за невероятни, изключителни събития; „нещо за четене, нещо, което трябва да се прочете“; „ключ, съвкупност от условни знаци“, които ни позволяват да разчетем друг „текст“.

Съставките в сложното определение: „стар“ и „планински“, намекват за времевата и пространствената отдалеченост на един „другашен“ свят, на абсолютното минало, „образцово“ не в героически, а в морално-етичен и естетически план. Балканът е място не на героични подвизи – както е в литературната традиция – а на психологическите драми на Йовковите герои.

7. Примерни отговори: Мотото служи като „ключ“ към легендарното минало, към фолклорното съзнание, към моралните ценности, които сборникът иска да „възкреси“ (глаголът е използван от самия автор). Мотото в „Индже“ е писмен източник (откъс от

стар летопис), който напомня за исторически достоверни събития – „кърджалийските времена“, но сюжетът на текста изследва противоречивия образ на Индже във фолклора. Ужасът на поп Йовчо подсеца за време на криза, на хаос, в което може да бъде забравено същностно човешкото.

8. Примерен отговор: Индже е прякор на историческа личност, сведенията за която са оскъдни. По-интересен за Йовков е противоречивият образ на Индже в народните песни, които представят и разбойника, който унищожава българските земи, и закрилника, който брани сиромасите. Авторът се интересува от възможния (а за него няма нито исторически, нито фолклорни „доказателства“) психологическия аспект на историята – важни за разказа са преображението на героя, проглеждането му за моралния порядък и моралният избор, който прави.

9. Примерни отговори: Повествователят пресъздава събитията през гледната точка на героя си, остава скрит зад героите си; повествователят според Йовков трябва да бъде незабележим, „отсъстващ“. Разказът се опира на ретроспекцията като композиционен похват. Преплитат се две сюжетни линии – историята на Индже и историята на Гърбавото, – за да внушат идеята за неизбежността на възмездието.

10. Примерен отговор:

1. Индже и кърджалиите се спускат към Урум Еникьой и лагеруват близо до селото.
2. Индже размишлява върху живота си – спомня си за обсадата на Жеруна, за Пауна и детето, за проклятието на попа и за прострелването.
3. Индже се отказва да напада Урум Еникьой, и отвежда дружината си.
4. В опразнения от кърджалиите лагер Гърбавото намира забравена пушка.
5. Индже среща дядо Гуди.
6. Индже започва да преследва и унищожава разбойническите банди. Разнася се славата му на закрилник.
7. От лагера при Седемте кладенци, където се е обкръжил с войводи, Индже тръгва за Урум Еникьой.
8. Празнично посрещане на Индже като спасител в Урум Еникьой.
9. Гърбавото убива Индже.

11. Примерен отговор: Ретроспекцията като композиционен похват е мотивирана от „замислянето“ на героя за собственото му съществуване, което предполага припомняне и оценка на миналото от морална гледна точка, т.е. „опомняне“.

12. Примерни отговори: „Той вървеше на белия си кон“; „Леко и стройно пристъпва – познават те тая негова походка на хищник, – поспирва се и хвърля бърз поглед на орел“. „Хубавец е Индже. Със синьо еничерско джубе, светнало от сърма, с червени шалвари. Но на главата си той не носи бяла чалма с меки гънки, а висок самурен калпак с възбърнато настрани дъно. И там, гдето дъното се закопчава, втикната е китка паунови пера“; „Юнашкият му вид и напетата му снага подлудяват кърджалиите“.

13. Примерен отговор: Разказът започва от замислянето на героя, от момента, в който той осъзнава, че не може да бъде такъв, какъвто е бил досега. Миналото на Индже е представено ретроспективно – припомнянето е и осмисляне на съществуването през призмата на доброто и злото. Знак за започналата промяна са приказките на кърджалиите: „Индже не им харесваше, не е такъв, какъвто го знаеха по-рано“. Отказът на героя да нападне Урум Еникьой, е моментът на окончателния разрив между вожда и ордата; мотивиран е от чувството за вина – знак, че моралната оценка на това, което си сторил някога, вече не може да бъде пренебрегвана. Новият Индже е мислещият човек –

нещо, което окончателно го противопоставя на стария Индже и на първичната жестокост на кърджалиите.

14. Примерен отговор: „Убийството“ на детето е моментът на най-голямо падение, то е знак за окончателното „отпадане“ на героя от моралния закон, от човешкото. А след като Пауна го напуска, „сърцето му се превърна в камък. [...] В тая страшна и кървава мора Индже като че изгуби свят“.

„Никога не делеше доброто от злато, никога не беше се запитвал кое е грях и кое не“; „И помисли, че силата му е безмерна, а волята му – закон за всички“; „Стана алчен за злато... Беше зъл, сприхав, не даваше дума да се каже насреща му“; „И той стигна дотам, че отвърна от себе си най-близките си хора“.

15. Примерен отговор:

„Опомнянето“ на героя започва с „врязаната дълбоко в паметта му“ случка със стария поп в едно от опожарените от Индже села. Клетвата на попа се превръща в причина за първото замисляне на героя: „За първи път той беше навел глава и беше се замислил“. Срещата с дядо Гуди му посочва новата му роля на закрилник – тя провокира първата усмивка на героя. Контрапункт на анатемата на попа ще бъдат песните за закрилника Индже – причина за първата през живота му сълза.

16. Примерен отговор: „Тая пролет“ кърджалиите, предвождани от Индже, се спускат към Урум Еникьой, но Индже се отказва да нападне селото, и повежда ордата назад – начало на пътя към доброто чрез „опомнянето“, „проглеждането“. Пролетта символизира прехода, прераждането.

Един пролетен ден, „също като днешния, в същото това село Урум Еникьой“, се случва „най-лошото“ – Индже разсича с ятагана си новороденото си дете. Това е моментът на най-голямото му падение.

Срещата с дядо Гуди: „Индже се засмя – първата му усмивка през тая пролет“ – момент на осъзнаването на новата роля, момент на морален избор.

Първата сълза е по време на жътвата, т.е. през лятото.

Завръщането в Урум Еникьой е на празника Света Троица, или Петдесетница, празнуващ се 50 дни след Възкресение, т.е. през лятото.

17. Примерен отговор: Пространствените измерения на връщането към моралния закон са свързани с Урум Еникьой, мястото на осъзнатото грехопадение. Индже се отказва да нападне селото, защото то не е поредната плячка, а място на равносметка, място на изкупление на греха („Най-тежкия ми грях е там“).

Урум Еникьой се оказва място на символично приобщаване на Индже към обществото, към моралния закон, към Божия порядък. Но тъкмо защото моралният закон е припознат, селото е и мястото на изкуплението и на възмездието. Индже може да се върне в Урум Еникьой, но тъкмо за да изкупи своя най-тежък грях.

18. Примерен отговор: За трети път в композицията на разказа героят е пред Урум Еникьой и посрещането на Индже закрилника се случва на празника Света Троица, или Петдесетница. Празникът е свързан с триединството на Бога – Бог Отец, Бог Син и Свети Дух, той бележи завършването на делото на спасението. Петдесетият ден след Възкресение се счита от Църквата за „апокалиптичен ден“, т.е. ден на последното откровение, или „есхатологичен ден“, т.е. на окончателния край. Това е и денят на снизхождането на Духа върху апостолите/хората.

Авторът използва сложната символика на празника: в живота на героя, който е белязан от най-големия грях и обръщането към доброто, третата поява в Урум Еникьой е свързана с „откровението“ за възмездието чрез сина. Последните думи на Индже

говорят за окончателното му приобщаване към обществото, към моралния порядък, към божествения закон.

19. Примерен отговор: Разказът подсеща, че настоящето не може да заличи миналото. Индже вече може да се върне в Урум Еникьой, но тъкмо за да изкупи своя най-тежък грях. Цената на някогашното „убийство“ е не само животът на героя: „Като че втори куршум удари Индже“, когато разбира, че Гърбавото е собственият му син. Нещо повече, самото явяване на детето е проглеждане за възмездието. Последният жест на героя бележи окончателното му приобщаване към моралния закон, към човешкото: „Нищо да не правите на туй дете! Ни косъм да не падне от главата му. Аз искам тъй“.

20. Примерен отговор: Мотивът за благодетеля, който прави добро на онеправданите.

21. Примерен отговор: 1) Конфликтът е в контекста на османското владичество и издевателствата над българското население от кърджалиите. Конфликтът е и етнически, и морален, и социален. Разрешава се благодарение на вътрешната промяна у героя, който от насилник се превръща в благодетел. 2) Конфликт между богат и жесток благородник (сър Гай) и защитник на бедните и ограбваните (Робин Худ). Конфликтът е социален и морален и разрешението му е възможно само чрез смъртта на потисника. 3) Конфликтът е между въобразилия си, че е рицар, Дон Кихот и селянин, който прилага груби мерки спрямо своя пастир. Този конфликт също има и социален, и морален аспект, но се разрешава само привидно – докато Дон Кихот е насочил копие към господаря на момчето.

22. Примерен отговор: В първия откъс благодетелят е Индже – жесток кърджалия, който преживява морална трансформация. Образът му е изграден в стила на романтичното. Смъртта му на финала също е с романтически ореол – героят завещава на другарите си да не отмъщават за убийството му, защото е заслужено възмездие за греховете му.

Във втория откъс благодетелят (Робин Худ) е представен в романтическа светлина – той е готов да заложил живота си в битка, за да отмъсти за нанесените на бедните унижения. Той се уповава на Светата Дева, т.е. е вярващ християнин. Това показва постъпката му като продиктувана както от собствения му морален компас, така и от по-универсалния християнски ценностен кодекс. От легендата знаем, че Робин Худ, подобно на Индже, първоначално е бил разбойник, т.е. лош персонаж, който преминава на страната на доброто.

В третия откъс благодетелят е рицарят Дон Кихот, който е приел като своя мисия да помага да изпаднали в беда хора. Неговият образ е пародиен, защото намеренията му често се осуетяват и комично се преобръщат. Но в същината си той е носител на прекрасното, защото е воден от идеали, а не от прагматика. Неслучайно получава прозвището Добрия.

23. Примерен отговор: В пряк смисъл – ятаган (пищов, камшик); меч; копие. В преносен – добротворството.

Текст.

Тема № 18
„Албена“, Йордан Йовков

1. Примерен отговор:

„[...] универсалните мотиви, образи и символи осъществяват и една интегрираща естетическа задача – моделиране на националното художествено съзнание и търсене на неговите начала.“

В своите произведения Йовков „стилизира, преобразува и осмисля [...] универсалните художествени модели на фолклорното и митологичното съзнание на българския народ“.

„Художниците, музикантите и писателите, приели за отправен пункт в своята художествена практика призова „към родното“, търсят преди всичко синтеза между универсалното и самобитното в културата на своя народ.“

2. Примерен отговор: В своите произведения Йовков изгражда представа за „родното“, която се опира не на реалистично-битови и исторически детайли, а на „възпроизвеждане“ на фолклорно-митологичното съзнание като универсална гледна точка към света и битието.

3. Примерен отговор: Законите на нравствеността се оказват по-силни от красотата. Позицията на Йовков е непреклонна – дори и абсолютната красота, когато е безнравствена, е осъдена на гибел. Красотата не може да бъде заместител на нравствеността.

4. Примерен отговор: Действието се разгръща в много кратък времеви отрязък. Сюжетната линия е една, ключовите герои са малко на брой – Албена, Нягул, общността, персонализирана от дядо Власю.

5. Примерен отговор: Случващото се е представено през гледната точка на общността, през нейните спомени, оценки, коментари, догадки – повествователят не е вездесъщ и всезнаещ, той „знае“ толкова, колкото общността „знае“ за случилото се.

Ретроспекцията е основен композиционен похват – чрез спомените на селяните и техните догадки разбираме за престъплението, което предхожда събитията в текста.

Както и в други Йовкови разкази, сюжетът е изграден върху събития от духовен порядък – оценката на случилото се, проглеждането, осъзнаването.

6. Примерен отговор: Чрез спомените на селяните и техните догадки разбираме за престъплението, което предхожда събитията в текста, т.е. важни са не фактите сами по себе си, а начинът, по който се осмислят.

7. Примерен отговор:

А. Селяните, чакащи от два-три дена на мелницата, си спомнят, че Албена не е ходила на чешмата до кръчмата или на мелницата, където работят мъжът ѝ и Куцар.

Б. Селяните си спомнят, че Куцар „неочаквано беше станал нещо налутен и ядосан“, че „два-три дни преди да стане убийството, когато Нягул му говореше нещо отгоре, Куцар

се разтреперваше, мърмореше нещо и го гледаше изкриво, като бик. Изглеждаше, че самият вид и самият глас на Нягула го ядосват“.

В. „В сряда през страстната седмица се чу, че Куцар умрял, и докато се питаха как и от що, разнесе се слух, че бил убит“.

Г. Двегодишното дете на Албена – „и тъкмо в това виждаха пръст божи“ – казва, че „през нощта майка му хвърлила престилката си връз лицето на баща му, а един човек влязъл и зел да се бори с него. Той бил с палто, а на палтото имал кожи“.

Д. Албена признава за престъплението, но не издава съучастника си.

Е. „Оттук нататък пръв свидетел по тая работа беше дядо Власю. [...] Тук, на кръчмата до мелницата, той завари един човек с късо шаечно палто и с кожи на яката. Беше рус, хубавеляк, калпакът му блъснат назад и перчанът му разбъркан. Познаваше се каква магия е паднала на главата му... Стоя два дни и се изгуби. А на сутринта се чу, че Куцар е убит“. Следователите разбират кой е, и го задържат в общината за разпит.

Ж. „На пътя между кръчмата и Хорозовата мелница“ е спряла каруца, с която двама стражари ще закарат Албена в града, за да бъде съдена за престъплението, което е извършено в къщата ѝ.

З. Двамата стражари водят пременената Албена – последното ѝ желание е било да се облече празнично.

И. Албена, водена от стражарите, приближава. Поради изключителната си красота и разкаянието си тя предизвиква съчувствие. Качва се в каруцата и прегръща детето си – същото, което я е издало.

Й. В този момент мелницата спира. Появява се Нягул „и като си облече палтото – късо шаечно палто с кожена яка, – скочи на каруцата и седна до Албена“. Всички недоумяват, но Нягул прави самопризнание: „Аз убих Куцара“.

К. „И сякаш сега се отвориха очите на всички и видяха, че и Нягул беше рус и хубавеляк, че калпакът му е бутнат назад, а перчанът му разбъркан. И носеше и той късо шаечно палто с кожена яка. Всичко стана ясно като ден.“ Жалостта към Албена изчезва. Дядо Власю, размахвайки отново патерицата, вика: „Кучката [...] развали още една къща!“

Л. Колата тръгва към общината, при следователя.

М. Появява се жената на Нягул: „Отначало тя слушаше, без да разбира туй, което ѝ разправяха, след това се втурна след каруцата, но се спря, тръшна се на земята и като закри очите си с ръце, заплака“.

8. Примерен отговор: Както и в други Йовкови разкази, сюжетът е изграден не върху случките – спрялата каруца и нейното потегляне, а върху събитията – отношението на общността към Албена и престъплението, което е извършила. В конкретния разказ е важен не пътят на Албена към града или общината, където ще бъде съдена (разказът не коментира юридическите последици), а пътят на общността към „истината“ за красотата и морала.

9. Примерен отговор: Спрялата каруца се превръща в пространствен център на разказа – тя е между мелницата и кръчмата, местата на формиране на общественото мнение. Те „излъчват“ и свои представители – дядо Власю („той всеки ден обикаляше около кръчмата“) и Нягул, „майсторът на камъните“. Дядо Власю е „пръв свидетел“ и съдник, а Нягул – съучастникът в престъпленията на Албена.

Албена е забележителна чрез красотата си, но и белязана чрез престъплението си. Къщата ѝ е „горе“ по отношение на общността, но Албена „слиза“, за да приеме моралния „съд“ на общността.

10. Примерен отговор: Това е седмицата преди Великден – от влизането на Исус в Йерусалим през предателството и процеса до разпъването на кръста, смъртта, погребването и възкресението му.

Времето на действието в разказа подчертава значимостта на темата за греха и изкуплението. Текстът ясно се дистанцира от институционалните присъди и устройва „процес“, на който общността „съди“ красотата и морала.

11. Примерен отговор: Случилото се можем да възстановим по спомени, слухове, догадки. Разказът се опира на припомнянето на събития в светлината на вече извършеното престъпление, т.е. някои от тях можеше въобще да не бъдат забелязани. Показанията на едно двегодишно дете са ненадежден източник на „истината“, въпреки че хората виждат в това „пръст божи“. Дядо Власю, „пръв свидетел“, защитава версия, която се оказва неистинна. Неговият „авторитет“ е разколебан чрез характеристиката му: „Човек без работа, веселяк и бърбица, той всеки ден обикаляше около кръчмата при мелницата, както псетата обикалят касапите“. До истината се достига не чрез „свидетелствата“, а чрез признанията, които всъщност може да бъдат премълчани.

12. Примерен отговор: Престъплението прави от незабележимия в очите на общността Куцар „поменаван“ човек; от човек – вещ, безличен човек Куцар се превръща в „убития съпруг на Албена“. Чрез случая „Албена“ незначителното става значимо, невидимото става видимо, забравеното се припомня. Това е един от възможните контексти за осмисляне на репликата на дядо Власю „Какво е селото без Албена!“.

Безличният съпруг е възможно „оправдание“ на престъплението чрез желанието на Албена за щастие и промяна. Същото в някакъв смисъл се отнася и до Нягул. Но общността не се интересува от психологическите мотиви за престъплението. Разбира ги интуитивно съпругата на Нягул, с чиято реакция приключва разказът.

13. Примерен отговор:

Преди появата на Албена	След появата на Албена	След признанието на Нягул
– Пустата ѝ хубост! Тя я изяде... А дядо Власю, който също беше тук, току размахваше тоягата пред себе си.	Жените, които се канеха да я хулят, тъй си и мълчаха, а патерицата на дядо Влася не се и помръдна. И в тая тишина, в тия няколко мига стана чудо, обърнаха се и най-	Жените пак я застреляха с очи, пълни с омраза, нейде назад се издигна патерицата на дядо Влася. [...] Връз лицата на мъжете падна облак и макар че за Албена не казваха още нищо, като че не можеха да търпят и

	коравите сърца, жалост и доброта светна в очите на мъже и на жени.	Нягула да седи до нея.
– Гледам дали ще стигна да я цапардосам, като мине. [...] Тук ѝ е съдът нея, тази гивиндия...	– Момчета, дръжте, не я давайте. Какво е селото без Албена!	Кучката – викаше той – развали още една къща!

Драматизмът на разказа произтича от разминаването между морала и красотата. Общността се люшка между възхищението – опрощение и присъдата, изразени чрез „авторитетния“ глас на съдника дядо Власю. Милостта е следствие от поразителната хубост, а окончателната присъда идва заради „второто“ престъпление – не позволената любов, разрушеното семейство („Кучката – викаше той – развали още една къща!“).

14. Примерен отговор: Красотата не принадлежи на делничното, ежедневното, нейното явяване е „чудо“, „магия“, в нея има нещо извънредно, „нетукашно“, тя идва „отгоре“. Тя провокира копнежа по прекрасното и облагородява човека, предизвиква опрощаваща доброта и милост: „от нея сякаш полъхна магия, която укротяваше и обвързваше“; „обърнаха се и най-коравите сърца, жалост и доброта светна в очите на мъже и на жени“.

15. Примерни отговори: Красотата поражда сетивата, „магията“ ѝ, способността ѝ да „укротява“ и „обвързва“, е изразена чрез разменените погледи.

Поведението на Албена е двузначно. Сведеният поглед означава разкаяние, приемане на наказанието. Смирената красота на Албена предизвиква „жалост и доброта“, готовност за опрощение. Вдигнатите очи, „тоя поглед, който познаваше всеки мъж“, вече означава съзнание за властта, която красотата има над другите, способността ѝ да подчинява.

16. Примерен отговор: Празничната дреха в Йовковите разкази е „рамка“ на красотата, красотата не може да се яви в делнично облекло, трябва да бъде подчертана нейната „отвъдност“ – тя е отвъд бита, дребнавите страсти, материалните интереси, предубежденията.

Чрез празничното си облекло героинята се противопоставя на бита – на сивото съществуване, на безличния съпруг, когото е убила, за да бъде щастлива.

Съзнавайки въздействието на красотата си, Албена вижда в нея единственото си оръжие, единственото средство да умилюва общността. В такъв смисъл чрез красивото си разкаяние тя съзнателно манипулира хората.

17. Примерен отговор: Красотата и истината пораждават сетивата: „Нямаше човек, който да не познаваше Албена, но като я видяха, всички затаиха дъх“; „И сякаш сега се отвориха очите на всички и видяха, че и Нягул беше рус [...]. Всичко стана ясно като ден“. След самопризнанието на Нягул красотата се схваща като заблуда, като заслепение – Албена е заблудила както Нягул, който заради нея е сторил грях, така и общността, поднасяйки ѝ красотата вместо истината. Нягул е „честен човек“ и като тях е бил заслепен от хубостта на Албена. Милостта и оправданието идват под

въздействието на красотата, а осъждането – от прозрението, че красотата може да заблуждава.

18. Примерен отговор: Морал – красота; истина – красота; общност – личност; опрощение – осъждане.

19. Собствен текст.

20. Примерен отговор: Заглавието, назоваващо героя на разказа, може да се чете като „някой от друго село, чужденец“, но и като „човек от друго селение“ (Адриана Дамянова), „другосветец“ (Енчо Мутафов). Това е един от странните, различните Йовкови герои. Появата му е многозначителна – тя не е мотивирана, не се знае откъде пристига и накъде е тръгнал. Чрез смирението, беззащитността, безимотността образът му рязко се противопоставя на агресивната загриженост на селяните за опазването на богатата реколта.

21. Примерен отговор: Влязъл е в чужди ниви с кончето си, нарушил е неприкосновеността на чужд имот. В началото казусът е административен и за него се полага глоба. Но впоследствие възниква и казус от морално естество – как да накажеш такъв измъчен и беден човек, който предизвиква съчувствие с вида си.

22. Примерен отговор: Ожесточава ги мисълта, че някой е посегнал на труда им, опитал се е да ги ограби в някакъв смисъл. „Великодушната“ прошка идва след стореното от пияния Торашко, който целува другоселеца, нарича го „човек“ и се обръща към него с „братко“. Торашко подсеца за друго възможно отношение към различния, другия, чуждия. Прошката на селяните говори повече за гузна съвест, отколкото за искреност: „Хайде, тоя път ти прощаваме, но другия път, да знаеш, прошка няма“.

23. Примерен отговор: Мотивът за грешника; мотивът за промяната в отношението, породена от вида на отсрещния човек; мотивът за ожесточаването и омилостивяването.

Тема № 19 „Писмо“, Никола Вапцаров

1. Примерен отговор: Периодът на 30-те и началото на 40-те години на миналия век е време на исторически прелом, на разтърсващи исторически събития. Ето защо лирическият герой на Вапцаров е мислещият човек, който търси смисъла на своето съществуване в контекста на историческото развитие, който е изправен пред идеологически избор. Стихосбирката представя процеса на осмислянето на индивидуалното битие на фона на Историята, Прогреса, Живота.

2. Примерен отговор: Силово многогласие; поетика на търсенето на изказа и смисъла; разговорност, диалогичност, която засяга не само равнището на стила, но и структурата на текста; освен че е задушевно-разговорна, поезията на Вапцаров може да спори, да агитира, да убеждава, да налага политически идеи.

3. Примерен отговор: Незаменимостта на човешката личност; смъртта като нещо героично; подвигът като нещо изключително.

4. Примерен отговор: Моторът, комините, машините, заводът са образи на индустриалния свят, който обезличава човека и го отчуждава от духовното, от същността му. Образите обаче са свързани и с утопията за по-справедливо общество, основано на човешкия прогрес, в което същият този човек ще играе ключова роля. Тъкмо това противоречие на новото време се опитват да уловят Вапцаровите „моторни песни“.

5. Примерен отговор: Писмото, като нехудожествен жанр, предполага доверен адресат, интимно споделяне на съкровени за човека истини, на проблеми, които са същностно важни за него. Вапцаровото стихотворение използва тези значения – текстът е размисъл равносметка, „писмо“ за прозрението на лирическият „аз“ за смисъла на собственото му съществуване, но и споделяне на вярата, която може да промени всяко битие. Текстът е пример за диалогичността на Вапцаровата поезия, в която „истината“ може да се постигне само в диалог с другия.

6. Примерни отговори: Връзка с нехудожествения жанр на писмото не само чрез заглавието, но и чрез структурата на текста; наличие на адресат, на когото героят може да се довери; макар и монологично в същността си, писмото е текст пред/за другия, то предполага необходимост от споделяне на съкровено; усещане за искрено, спонтанно, неподправено споделяне, за разказ, който се ражда в процеса на „писането“; идеята, че „истината“ не е нещо предварително дадено, тя може да се постигне само в диалог с другия.

7. Примерен отговор: Акцентът в „Писмо“ е не върху случващото се, а върху неговото преживяване и осмисляне; стихова организация на текста; експресивност.

8. Примерен отговор: В композицията на текста се открояват две смислови части – първата е ретроспективна, коментира миналото на героите, свързано с озлобението, обезличаването, отчуждението, отчаянието; втората е проспективна, доколкото има предвид борбата за по-светло бъдеще, за което лирическият „аз“ е готов да пожертва

живота си, но тъкмо тази визия определя състоянието му „днес“, свързано с вярата, надеждата и любовта към живота.

9. Примерен отговор: Стихотворението разказва за промяната в отношението на човека към света – „трансформирането“ на злобата във вяра и на отчаянието в борба. Злобата е необходима реакция срещу един несправедливо устроен свят, но тя разрушава човешкото, отвежда до отчаяние, лишава съществуването от смисъл. Човекът преодолява отчуждението от живота чрез идеята за бъдещия справедлив живот. Саможертвата в борбата на „милионите“ за нов свят осмисля съществуването.

10. Примерен отговор: Паметта за миналото е общо място за лирическият говорител и условния адресат, това прави възможен разговора за настоящето и бъдещето. Ретроспективното връщане към миналото е възможност то да бъде осмислено и оценено – всяко припомняне („Ти помниш ли...“) е подкана за осъзнаване на случилото се, за „опомняне“.

В „Да се завърнеш в бащината къща“ споменът – блян е единствен изход, макар и временен, от настоящето. В „Писмо“ споменът е необходим „епизод“ от проглеждането на човека за собствената му съдба, от осмислянето на настоящето чрез вярата в бъдещето.

11. Примерен отговор:

Свобода, простор, романтика – пленничество, капан, груба реалност;

Човешко – животинско; безбрежност, хоризонт – тясно и душно пространство;

Любов – омраза;

Вяра, светлина – безверие, отчаяние.

12. Примерен отговор: За обезверяване, за живот без мечти, за това да се предадат, без да са се борили, да се превърнат в жертви.

13. Примерен отговор: За непощадената от жестокия живот младост.

14. Примерен отговор: Мотивът за болестта е кулминация на темата за изчерпани смисъл, за съществуването, лишено от вяра, надежда и любов. Той означава прехода от неверие и безнадеждност към омраза. Жестоките мрежи на омразата са нов, по-страшен вариант на „капана на живота“, защото това е болест на духа, „пустота“ на смисъла, отвеждаща човека до самоубийство.

„И после... после / някаква омраза“ „Като гангрена, / не, като проказа / тя раснеше, / разкапваше душата“;

15. Примерен отговор: „Капанът на живота“ е важен за Вапцаров не толкова в социалните си измерения (те не са коментирани в текста), а в персоналите, психологическите, доколкото омразата разрушава човешкото у човека – отчуждава го от света и живота, прави го сляп за красотата и смисъла, отнема му способността да мечтае и да вярва. Не е случайно, че следващата част от текста поставя акцент на прозрението на героя за бъдещето.

16. Примерен отговор: Връщането към вярата е проглеждането на героя за смисъла на съществуването му, за мястото му в големия историческа катаклизъм чрез саможертва в борбата на „милионите“ за нов свят.

„То злобата в сърцето / трансформира / в една борба“

„И то ще ни повърне Филипините / и едрите звезди / над Фамагуста, и радостта, / помръкнала в сърцето, / и мъртвата ни обич към машините, / и синята безбрежност на морето“

„Да знаеш ти живота как обичам!“

17. Примерен отговор: Ако закономерният резултат на безсмисленото съществуване е самоубийството, то тъкмо саможертвата в борбата на „милионите“ ще придаде цел и смисъл на живота: „но да умреш [...] / когато милионите възкръсват, / това е песен“. Чрез песента смъртта, сведена в предходните стихове до обикновено-делничното „ще се умира“, вече е достойна, смислена и красива.

„Хаджи Димитър“, „До моето първо либе“, „На прощаване в 1868“

18. Примерен отговор:

„И онзи див копнеж / по Филипините, / по едрите звезди / над Фамагуста? [...] там, дето в гаснещата вечер / дъхът на тропика се чувства?“ – Представени са копнежите на моряка по непознатото, екзотичното, красивото.

„А там – / високо във небето, / чудно / трептяха пак на чайките крилата. / Небето пак блестеше / като слюда, / простора пак бе син и необятен, / на хоризонта пак полека-лека / се губеха платната / всяка вечер / и мачтите изчезваха далеко.“ – Представен е човекът, който, изгубил вярата си, обзет от болестта омраза, е изгубил сетивата си за красивото и способността си да мечтае, т.е. изгубил е най-човешкото в себе си.

„И то ще ни повърне Филипините / и едрите звезди / над Фамагуста, [...] и синята безбрежност на морето / където вятъра на тропика се чувства.“ – Вярата в борбата за нов свят връща способността на човека да мечтае и да „вижда“ красотата.

„И слънцето на хоризонта / тъмен, / да, нашто / ярко / слънце / ще просветне.“ – Социалната утопия е представена чрез образа на изгряващото слънце, което ѝ придава убедителност и привлекателност.

19. Примерен отговор:

„И слънцето на хоризонта / тъмен, / да, нашто / ярко / слънце / ще просветне.“

„Но да умреш, когато / се отърсва / земята / от отровната си / плесен, / когато милионите възкръсват, / това е песен, / да, това е песен!“

Вярата не просто „пренарежда“ света на героя, тя променя светогледа му, превръща се в увереност, в знание – прозрение за бъдещето, различно от „празните копнежи“, от „празните химери“.

Лирическият „аз“ във финала на произведението вече не споделя размисли пред конкретен фикционален адресат, а сякаш се опитва да внуши идеите си на много по-широка аудитория – говори за „нашто ярко слънце“, използва надлично-обобщителното

„Но да умреш, когато“, т.е. във финала „писмото“ започва да звучи „площадно“, да прилича на реч.

20. Примерен отговор: За „капана“ на живота („озъбено, свирепост куче“); за необходимостта от борба; за контраста между романтиката, красотата и грубия делник; за човека и машините; за надеждата в по-доброто бъдеще.

21. Примерен отговор: Усещането за тревожна безизходица на малкия човек, „човека / от най-затуления / тъмен кът“, изправен пред избор; нуждата от борба, и то класова борба; надеждата, че има светъл лъч в бъдещето; усещането за солидарност на всички работници, които са готови да отстояват правото си на по-добър живот („ще снемем ние / слънцето при нас“).

22. Примерен отговор: Основният конфликт е между безименната маса работници на черния труд и живота, който олицетворява репресивното отношение на системата към онези, които създават блага, но живеят във вечна битка за „парченце хлеб“. Пътят е съпротивата, борбата.

23. Примерен отговор: Утопичният бъдещ Живот, който е цел на борбата, ще преодолее разединението между природния и социалния свят – идиличното слънце, за което копнее човекът в началото на текста, е „снето“, превърнато в алегория на бъдещия справедлив свят. Образът на „нашото ярко слънце“ означава социалната утопия и в „Писмо“. В „Септември“ на Гео Милев плакатният образ, изразяващ стремежа към справедлив свят – „хиляди черни ръце – / в червения кръг на простора“, във финала е разчетен като социална утопия – „ще снемем блажения рай / долу“. Интересни са множеството съвпадения тук – формата на изказ, граматичното време, глаголят „снемем“, символичната посока на действието – „при нас“, „долу“, което придобива значението на „поправяне“ на несправедливост, на правилно „подреждане“ на света. В „Зимни вечери“ не слънцето, но светлината и огънят са противопоставени на зимната нощ, на студа, отчаянието, отчуждението. Тоест слънцето, огънят, светлината са устойчиви алегии на новия справедлив свят в лявата поезия.

Тема № 20

Българската литература след Втората световна война

- 1. Примерен отговор:** Свободата на твореца да избере как и какво да пише, разнообразието от теми, герои, сюжети и литературни похвати и др.
- 2. Примерен отговор:** В условията на цензура и на идеологически диктат това най-често е ставало чрез специфични форми на изказ, най-често иносказателен/алегоричен, абсурдистки или сатиричен.
- 3.** Изразяване и аргументиране на лична позиция.
- 4. Примерен отговор:** Авангардните художествени направления от следвоенния период са дръзки, освободени, провокативни, експериментаторски, „не плащат данък“ на общественото мнение, говорят на различни творчески езици по всички закони на изкуството. Социалистическият реализъм е догматичен, идеологизиран, шаблонен, „мъртвороден“, той поставя строги рамки и не дава никаква свобода на себеизразяване на твореца.
- 5. Примерен отговор:** 20-те и 30-те години на ХХ век са десетилетия на творчески подем не само в литературата, а и в икономически и обществен план, което поставя българското общество на европейския път на развитие. Културният обмен е изключително динамичен и дава своите плодове във всички сфери – периодика, литература, изкуства и др.
- 6.** Пропаганда, формиране на личността според идеологическата матрица, възпитание в култ към партията и висшите партийни функционери и др.
- 7. Примерен отговор:** Безлични хора/хора без позиция, хамелеонщина и мимикрия спрямо управляващите/силните на деня, изгубване на собствената идентичност, скрита зад маски.
- 8. Примерен отговор:** Служи си с гротеска, сарказъм, иносказателност, т.нар. езоповски език. Субектът на изображение е лишен от истински човешки облик, той предизвиква и съжаление, лирическият говорител го иронизира: неговите черти / (образ, мимика, цвят) / са непрекъснати каскади / от разбесувани гримаси – / (една след друга, / една след друга)... / Най-бързата фотографична камера / не би могла да ги заснеме“; той е „никой“ точно защото се опитва да бъде всичко и всякакъв.
- 9. Примерен отговор:** Защото е обобщен образ, в който се разпознават безброй безличия.
- 10. Примерен отговор:** Защото не иска с лекота да отстъпи България на онези, които са я превзели, чувства като свой дълг да каже онова, което в границите на родината е било невъзможно; да дискредитира лъжата и да свали маската на тоталитарния режим – като човек, който познава прогнилата система отвътре, лъжите и престъпленията ѝ.
- 11.** Изследователска/творческа задача.

Тема № 21
„Тютюн“, Димитър Димов
I глава, I част

- 1. Примерен отговор:** „Случаят „Тютюн“ очертава една догматична светогледна рамка, в която творческата свобода е силно ограничена. Първото издание на романа не отговаря на принципите „народност“ и „партийност“, не борави с прийоми на социалистическия реализъм, „налице са буржоазни и фройдистки влияния“, няма ги положителните „образи на народа“ и др.
- 2. Примерен отговор:** Според социалистическата критика Ирина принадлежи на стария свят, възприемана е като буржоазна отживелица, липсват ѝ идейност и нравственост в духа на новото време.
- 3.** Изразяване на лично мнение.
- 4. Примерен отговор:** Голямо по обем повествование, повече от една сюжетни линии, много герои, разгръщане на повествованието на фона на значимо историческо събитие и т.н.
- 5. Примерен отговор:** Завръзка; от тази среща произтича основната сюжетна линия, свързана с живота на двамата герои и с развитието на техните отношения.
- 6. Примерен отговор:** Задружните песни на полето, закачките между гроздоберачите; нахакването на младите от по-старите, когато тези закачки преминават някаква граница, и др.
- 7. Примерен отговор:** Ирина участва в полския труд и в общото веселие, но усещането ѝ за мярка я кара да се самодистанцира; укорява се, че е позволила на сина на депутатата да ѝ говори твърде фамилиарно – нещо, което не смущава другите момичета в обкръжението ѝ. По-горда е от останалите и си знае цената.
- 8. Примерен отговор:** Очертава се образът на провинциално момиче, което има по-високи амбиции от повечето свои връстнички, има цели, свързани с образованието, с преминаването в по-горен социален статус, с упражняването на обществено значима професия. Еснафската среда в малкия провинциален град я задушават, Ирина има по-рафинирани вкусове и мечтае за по-изискана среда. Столицата я привлича с възможността да води по-различен начин на живот.
- 9. Примерен отговор:** „Струваше ѝ се, че това студено и правилно лице би харесало на жените, за които четеше в романите.“; „Човекът, в когото щеше да се влюби, трябваше да бъде висок и сух, но здрав, с дълги крака, с тънки и красиви ръце и с ъглесто лице, по което личат следи от дълбоки страсти“.
- 10. Примерен отговор:** Открояващото се излъчване на Ирина е подчертано с израза „беше [...] от малко по-друго тесто“. Борис се впечатлява от гордото ѝ достойнство на Ирина, която излъчва самоувереност. В нея го няма онзи провинциализъм, лъхаш от повечето момичета, които Борис познава; Ирина има някаква класа, макар че е дъщеря на околийски стражар. В нея Борис вижда личностни черти, които го изненадват.
- 11. Примерен отговор:** Деликатност, уважение към другия, дискретност, интуитивност, чувствителност.

12. Примерен отговор: Ирина вече не е онова невинно момиче, което е била. Позволила си е да излъже родителите си заради Борис, целунала се е с него, определила си е среща извън града. Зараждащото се любовно чувство, откриването на „мъжа“ я прогонва от „рая“ на невинността.

13. Примерен отговор: Различен, дистанциран, самоироничен, съсредоточен в своите планове за бъдещето; няма желание да се впише пълноценно в общността, която презира. В него има нещо нездраво още от този начален етап на представянето му, защото е обсебен от мисълта да успее в света на парите. Не е човек на романтичните страсти и жестове, а изцяло прагматичен в изборите си. „Студената усмивка“ е по-скоро гримаса на човек, който приема себе си със снизхождение.

14. Примерен отговор: Темата за парите е въведена още с описанието на социалното разслоение в малкото провинциално общество – синът на депутата (представителите на властта), Динко (селячеството), семейството на Чакъра (държавния служител), семейството на Редингота (интелигенцията). Но Борис е героят, който в най-силна степен е обсебен от мисълта за парите: „човек се чувства добре само там, където може да спечели пари“.

15. Примерен отговор: Прилики: И двамата искат да се измъкнат от потискащата еснафска среда; и двамата изпитват стеснение заради бащите си; и двамата знаят с какво искат да се занимават занапред, и др. Разлики: Ирина е романтична и сантиментална натура, Борис е прагматик; Ирина е избрала хуманна професия, Борис иска просто да печели пари от тютюна; Ирина обича семейството си, Борис е отчужден от близките си.

16. Примерен отговор: Древният римски път напомня за изчерпването и рухването на една империя, която е изживяла времето си. Това е препратка към идеята за краха и на други светове – както лични, така и обществено-исторически. Знак за предстоящия нравствен упадък на героите.

17. Резюме.

Тема № 22
 „Тютюн“, Димитър Димов
 XVI глава, I част

1. Примерен отговор: Картината на обществото е пресъздадена в своите полюсни състояния, но е и ценностно разполовена. От едната страна са богатите и привилегированите – монархическото семейство, което сякаш нехае за социалните и политическите трусове в страната и света. Към тях се присъединяват заможните индустриалци и търговци – собствениците на преуспяващи фирми. На другия полюс са работниците, които са принудени да оцеляват, както могат. Картината се допълва от политическите активисти – комунистите, които подготвят акции за смяна на системата, както и от представителите на фалиращите предприятия, които подсилват усещането за разклатения „държавен кораб“.

2. Примерен отговор: Опозицията „богати – бедни“/„господари – работници“.

3. Примерен отговор: „Негово Величество продължаваше да кара локомотиви и да смайва чуждестранните учени със знания за пеперуди и редки растения, за които прочиташе набързо в дворцовата библиотека преди аудиенцията“. Чрез иронизирането на монарха още повече се подсилва внушението за неадекватността на българските властници в контекста на тревожните събития у нас и по света.

4. Примерен отговор:

Възраст/физическа форма	Почти 30-годишна, в отлично здраве, излъчваща сила и енергичност, в разцъфнала женственост, която въздейства на мъжете.
Семейно положение	Неомъжена, любовница на Борис, примирила се с положението си на издържана жена.
Професионален път	Дипломирана лекарка, която има възможност за научна кариера, но няма амбиция за това, а поддържа професионалния си имидж по-скоро от суета и от желание да се откроява сред другите издържани от богати мъже жени, чиято съдба споделя.
Материално положение	Материално осигурена от Борис, не ѝ се налага да работи, има достъп до висшите кръгове, където луксът и удоволствията са ежедневие.
Психическо/емоционално състояние	Все още се измъчва от неустановеното си положение в обществото, има морални скрупули, но те постепенно се стопяват и Ирина все повече се примирява със ситуацията. С течение на времето дори решава да използва преимуществата си, за да си създаде материална независимост, като използва слабостта на богатите мъже около себе си. Чувствата на огорчение, гняв, разочарование, обида лека-полека отстъпват място на хладна пресметливост.

Чувствата ѝ към Борис	Борис е първата и голямата любов на Ирина. Тя се влюбва в него още когато е беден и безработен, в чувствата ѝ няма никаква корист. Обича го и когато той предава любовта ѝ и се жени за болната Мария, за да се домогне до върховете на тютюневия бизнес чрез нейния влиятелен и богат баща. Обича го и когато ѝ предлага да стане негова любовница, докато психично болната му съпруга изпада ден след ден във все по-неадекватно състояние. Но постепенно Ирина осъзнава, че Борис е „женен“ единствено за „Никотиана“ и тя е неговата голяма страст, а парите и властта са единственото, което истински го интересува. Любовта ѝ към него постепенно се превръща в отвращение и презрение, докато накрая Борис ѝ става напълно безразличен, въпреки съдбовната връзка, която имат.
Отношение на другите към нея	В отношението на другите към Ирина през цялото време се усеща някакъв респект. Макар да знаят, че е издържана жена, любовница на богат и влиятелен търговец, тя успява да им внуши, че не е лека жена в общоприетия смисъл. Нейната интелигентност и резервираност, чувството ѝ за мяра и достойнството, с което носи кръста си, я открояват в очите на околните.
Самооценка	Знае цената си и се държи достойно, доколкото е възможно в нейното положение. В същото време не се заблуждава относно мястото на жени като нея в обществото, т.е. има реалистична самооценка.

5. Примерен отговор: Борис е осъществил мечтата си да бъде незаобиколим фактор в търговията с тютюни, реализирал се е в този бранш не просто чрез брачната сделка, която е направил без особени скрупули, но и благодарение на амбицията си и неуморното гонене на все по-високи печалби. Той е останал все така саможив, какъвто е представен в първата глава, но самочувствието му е нараснало поради успешната му кариера. Това неуморно гонене на печалба го е направило още по-голям циник, а бягството в алкохола е начин да заглушава гузната си съвест от гешефтите и насилието, с които си служи, за да укрепва своята империя.

6. Примерен отговор: „Понеже Борис искаше да пие, задължаваше да участвуват в порока му и другите, та затова върху подноса имаше три чаши.“; „Той пиеше вече всяка вечер...“; „Тя беше направила още една крачка към разбиране на истинския му образ, виждаше го оголен и тъп, лишен напълно от морално съзнание, от елементарна човешка способност да прави разлика между добро и зло, между подлост и достойнство. Виждаше само един нищожен търгаш, един изрод, един луд... Дойде ѝ на ум, че дори безскрупулният простак Баташки навярно би отхвърлил възмутено мисълта да употреби жена си за подобна цел. Какво друго можеше да се очаква от Борис, от един сводник, който търсеше жени за германците, от един ограничен и замръзнал филистер, който се интересуваше само от „Никотиана“, който не прочиташе книга, не ходеше на концерти, не стъпваше в театър или изложба“.

7. Примерен отговор: Войната като световен социален катаклизъм, войната за пазари на търговския фронт и войната в човешките отношения, което се илюстрира от думите на Фон Гайер по повод хапливите реплики между Костов и Ирина: „Война навсякъде!... – забеляза той с тромав немски хумор, когато двамата млъкнаха“.

8. Примерен отговор: Мария – богатата наследница, която не може да стане майка поради психичното си заболяване, превръщащо я в „кухо“ същество; Борис и Ирина, които в началото не могат да създадат семейство и деца по обективни причини, а след това – поради изчерпаност на този естествен човешки импулс; Костов – егоистично пристрастен към удобния си ергенски начин на живот; Зара – по същата причина.

9. Примерен отговор:

– Тютюневият експерт Костов и немецът Фон Гайер;

– Защото в мислите им протича паралелен диалог, където всеки казва онова, което наистина мисли.

– Тази двойственост е показателна за фалша и лицемерието на средата, в която героите живеят, както и за собствената им мимикрия, продиктувана от користни цели.

– Способността на тютюна да стои над „всички човешки съображения“, показва истинското лице на света, в който героите живеят – доброволно подчинили живота си на търговския закон, който превръща и самите тях в стока.

10. Борис, Ирина.

11. Създаване на собствен текст.

12. Създаване на собствен текст.

13. Парите.

14. Примерен отговор: Ирина е имала достатъчно време от няколко години, за да си даде сметка за капана, в който сама се е вкарала. Нейното разочарование се е наслагвало постепенно и вече нищо не може да я изненада. Тя е направила своя избор и е готова да понесе последствията от него. Емоционалните ѝ състояния са все по-уталожени.

Александра е шокирана от предложението. Целият ѝ вътрешен свят е взривен. Реакциите ѝ са крайни, действията и мислите – хаотични и експресивно обагрени. Все още не може да приеме мисълта, че някъде дълбоко в нея изкушението (и изнудването) вече са я „улучили“ и поразили.

15. Създаване на собствен текст (теза).

Тема № 23
„Дърво без корен“, Николай Хайтов

1. Примерен отговор:

- Скъсява се или се премахва дистанцията между автора и героя, респ. между героя и читателя; речта на героя става по-автентична и колоритна.
- Метафоричното заглавие насочва към същината на героите – тяхната първичност, близостта им с природата, трудността им да се впишат в един несвойствен за тях цивилизационен порядък, и т.н.

2. Примерен отговор: Заглавието внушава усещането за разкъсване на жизненоважни връзки, без които човекът е загубен. Коренът е символ на живот, но и знак за принадлежност на индивида към определено място и ценностен порядък, които го карат да се чувства цялостен и хармоничен.

3. Примерен отговор: Неполямо по обем повествование, в което има един главен герой, разказващ без много подробности за свой житейски проблем.

4. А. Невярно; Б. Вярно; В. Вярно; Г. Невярно; Д. Невярно.

5. Примерен отговор: Изграден е на мозаечен принцип.

6. Примерен отговор: За разликата между живеене и съществуване, т.е. безсмислено съществуване; Гатьо е принуден да вегетира в градския апартамент – изкуствена храна, бездействие, усещане за ненужност, липса на пълноценно общуване – това за него е равносилно на смърт.

7. Примерен отговор: Природа – цивилизация; село – град; патриархално – модерно.

8. Изразяване на собствена гледна точка.

9. Примерен отговор: „Накитено вътре, наредено, подредено, само, дето се вика, ти си артък“, „и да ти кажа, от войната не умрях, нито се уплаших, но мога да ти кажа, че от мир човек може преспокойно да умре“.

10. Примерен отговор: Цитатът внушава една селска идилия, картината поражда умиление у героя, на него му е мило от всичко това, което е поникнало благодарение на грижите му; човекът и природата са си подали ръка и плодовете на земята са техни общи рожби – отгук и умалителните имена: „черешки“, „лучец“. Глаголите „бълбука“, „шумоли“, „поблява“ са като музика за ухото на селския човек. Те са израз на многообразието и динамиката на живота, която е естествена, природна и няма нищо общо с градските шумове от автомобили или звука на „ваджишката кутия“.

11. Примерен отговор: Председателят: лишен от естествено чувство към природата; възприема я като приятен фон на телесните удоволствия – ядене и пиене на чист въздух; любовта му към природата минава през стомаха; Гатьо – истински свързан с природата, има сетива за звуковете и ароматите ѝ; за него общуването с природата е душевно преживяване.

12. Всеки камък си тежи на мястото. Коментар.

13. Примерен отговор: Мъката по изгубения селски корен.

14. Примерен отговор: Първият вариант звучи безнадеждно, с горчиво примирение, че няма път назад и станалото е необратимо. Коренът е отсечен, а човекът е загубил своята борбеност, пречупен е. Във втория вариант героят се бунтува, не се примирява и взема решение, което го поставя в конфликт с близките му, но го приближава към истинската му същност. Готов е да жертва „мира“ с тях, за да е в мир със себе си. Не е отсякъл корена си, просто трябва да извърви пътя към него.

15. Аргументиране на лично мнение.

Тема № 24
„Нежната спирала“, Йордан Радичков

1. Примерен отговор: „Думите са непосредствено съотнесени с природата“, „нейната спокойна и тревожна вечност“, „няма нищо без смисъл и значение, колкото малко и несъществуващо на пръв поглед да изглежда то“, „учудване от живота“, „магията на съществуването“, „многозначната притчовост“, „самият живот – наш и чужд, реален и фантазен“, „пронизан от очакването на поредното чудо“, „хуманистична воля на твореца“.

2. Примерен отговор:

Жанрова особеност – кратко художествено повествование със сюжетни елементи (три сюжетни ядра).

Композиционна особеност – кръгова композиция; наличие на ретроспекция и др.

3. А. Вярно; Б. Вярно; В. Невярно; Г. Вярно; Д. Невярно.

4. Примерен отговор:

– В пряк смисъл – действието се развива на път някъде в Лудогорието, на връщане от лов; пътят е покрит със снежни преспи, той е сред природата в нейната естественост и неподправеност; по пътя изникват природни обекти, на които човекът реагира, без да е провокиран – шипковият храст, дивите гълъби.

– В преносен смисъл – пътят е метафора на движението на човека от първичното, дивото към овладяното, осмисленото. Внушава, че човекът има да извърви още много път, докато обуздае страстта си да наранява природата, и се научи да живее в хармония с нея.

5. Дива; чиста, притихнала, загадъчна; изненадваща; мъдра; провокираща творчество.

6. Примерен отговор:

– У коняря шипковият храст събужда неочаквана и неоправдана агресия; у ловеца със сините очи – недоумение, той асоциира храста с вампир.

– У разказвача извиква спомена за режисьора Методи Андонов и случката с един друг шипков храст.

– У Методи Андонов онзи шипков храст е предизвикал истински екстаз, защото е видян като елемент от творчески проект за сцена. „Лицето му сияеше цялото, [...] нещо фанатично има в погледа му.“ „Трудно ми е да определя дали човекът изглеждаше по-див, или шипковият храст изглеждаше по-див.“ Режисьорът е видял нещо отвъд „декоративната завеса“ на природата и това е запалило у него творческата искра.

7. Примерен отговор: Чудото за Методи Андонов се изразява в магията, която превръща един шипков храст сред бялата пустош в богат на изразни възможности и внушения театрален образ. Всъщност магията е във въображението на твореца, в способността му да се учудва, да вижда света с различни очи.

8. Примерен отговор: Проблемът за творческото озарение.

9. Примерен отговор: Шибването на храста с камшика от коняря и убийството на дивия гълъб.

10. Примерно резюме:

Изведнъж разказвачът вижда ято сиви гълъби в небето. Забелязват го и другите ловци. Синеокият зарежда пушката си и заявява, че ще удари гълъб. Въпреки скептичното

отношение на другите поради височината на летене на ятото, той стреля. Една от птиците постепенно се откъсва от другите и започва да кръжи все по-бавно и все по-надолу, докато накрая тупва в снега.

Разказвачът, като най-млад от групата, слиза, за да прибере отстреляния гълъб. Но докато се придвижва през преспите, забелязва капки кръв, които са образували спирали върху чисто белия сняг. Птицата, падайки ранена надолу, сякаш е написала с кръвта си „последната фраза на своя живот“.

От шейната идват и други ловци. Никой от насъбралата се групичка обаче не посява да нагази в снега с останените птичи следи. Тихомълком се връщат в шейната и продължават пътя си. А разказвачът усеща в душата си тъжен отзвук от грубото отношение към природата, която с нищо не е провокирала човека, а е била наранена от него.

11. Примерен отговор: Простреляната птица е представена без особен драматизъм, но начинът, по който разказвачът описва нейната смърт, внушава усещането, че тя е жертва на човешката грубост. Героят има очи за детайлите – забелязва всяка промяна в летежа на простреляния гълъб, опитите му да следва ятото, постепенното изгубване на сили, отслабването на едното крило, очертанятия, които прави в небето, снижаването и падането. Тази динамика на изображението първоначално поражда мисловни реакции у героя, а впоследствие и емоционални. Птицата става катализатор на съвестта на човека, пробудена от предизвиканата смърт. Земята приема птицата в своята чиста и бяла прегръдка, което носи допълнително внушение за невинността на жертвата.

12. Примерен отговор: Ловците не стигат до мъртвия гълъб, защото усещат, че със стъпките си биха осквернили „кървавото писмо“ на птицата. Човешкият триумф се оказва крехък пред ненужната смърт на птицата. Тя сякаш им е оставила като послание въпроса „Защо?“, на който те не могат да отговорят.

13. Примерен отговор: Червеният цвят в разказа е символно натоварен. Той присъства и в трите сюжетни епизода – удареният от коняря шипков храст с плодове, които наподобяват очи на вампир (според един от ловците); храстът с червените шипки, който запалва творческото въображение на Методи Андонов; кръвта на гълъба, очертала спирали върху белия сняг. Червеният цвят е огнен, той е символ на живота, на творческата енергия, на страстта. На фона на снежната „пустотия“ и сивото небе червеното е божествен знак за жизнеността на природата, за нейната неунищожимост въпреки човешката агресия.

14. Примерен отговор: Проблемът за човека като заплаха за хармоничния ред в природата, като господар, разпореждащ се с другите Божи твари, които счита за по-нисши.

15. Примерен отговор: Човекът е видян през погледа на вълците като самодоволно и самонадеяно същество („Хора, хора – човекобогове“), което в същото време не разбира колко несвободно е в своя избор („богове на овцете и всъщност овчи роби, които живееха, без да дават на другите да преживеят, най-вече на онези, които са независими от тях и искат да живеят на свобода“).

16. Самостоятелен отговор.